

המוסד לביטוח לאומי
האגף לפיתוח שירותים (קרנות)
הקנן לפיתוח שירותים לנכים

משרד הרווחה
והשירותים החברתיים
אגף לטיפול באדם המפגר

מרכז יום אהאפריס

העלי פיאור שכלי

מעל טיל ג-סיסיוויס וסיפולייס

הנחיות לתכנון פיזי

104

המכון למחקר ופיתוח מוסדות חינוך ורווחה (ע"ר)
יגאל אלון 157 תל-אביב 67443. טל. 03-6095780/1 פקס. 03-6094261

המוסד לביטוח לאומי
האגף לפיתוח שירותים (קרנות)
הקן לפיתוח שירותים לנכים

משרד הרווחה
והשירותים החברתיים
אגף לטיפול באדם המפגר

מרכז יום אבולוטים

העלי פילוף שכלי

מעל טיל ג-2 סיטויים וסיפוליים

הנחיות לתכנון פילי

כתבו: ד"ר אהובה ווידלור

אדר' יהושע שולני

תל-אביב, אדר תשס"ג, מרץ 2003

104

המכון למחקר ופיתוח מוסדות חינוך ורווחה (ע"ר)

יגאל אלון 157 תל-אביב 67443. טל. 03-6095780/1 פקס. 03-6094261

חבר נאמנים

שמואל אבואב (יו"ר)

עמיחי בן דרור

אינג' ליפא בס

פרופ' דוד בסט

פרופ' הרי ברנד

ראמז ג'ראסי

עופר גרידינגר

קלמן דינס

אינג' נתן חילו

יוסף יהודה כהן

שאו סוטניק

גדעון פובזנר

כרמלי פלדמן

אילן פרייס

אבי קמינסקי

גיא רזנטל

ששי שילה

ראש המועצה המקומית קרית-טבעון

יו"ר ועדת החינוך של מרכז השלטון המקומי

מנהל היחידה למדיניות מוניציפאלית, מרכז השלטון המקומי

יועץ תכנון ופיתוח

אדריכל ומתכנן ערים, המחלקה לארכיטקטורה, הטכניון חיפה

אדריכל ומתכנן ערים

ראש עיריית נצרת

מנהל אגף לתוכניות מיתאר מחוזיות ופרוגרמות,

מינהל התכנון, משרד הפנים, ירושלים

מנכ"ל סיטילינק

מנהל המחלקה הטכנית, התאחדות הקבלנים והבונים

מהנדס אזרחי ומתכנן ערים

מנכ"ל מפעל הפיס

אדריכל ומתכנן ערים

אדריכל

ממונה על שירותים מוניציפאליים ופיתוח, משרד הפנים ירושלים

יו"ר איגוד מנהלי מחלקות לחינוך ברשויות המקומיות

מנכ"ל מרכז השלטון המקומי

מנכ"ל החברה למשק וכלכלה

ועדת היגוי

מנכ"ל קרן של"ם	ריבה מוסקל (יו"ר)
סגן מנהל תחום לפיתוח שירותים לנכים, המוסד לביטוח לאומי	שמואל ויינגלס
השירות למפגר בקהילה, משרד העבודה והרווחה	אריה שמש
מנהל "בית נועם"	איקי בר-חיים
מנהלת יחידת נכויות, אגף הרווחה, נתניה	קלרה חן

צוות התכנון

הנחיה	רפאל ירון
כתיבת הפרסום	ד"ר אהובה ווינדזור
אדריכל	יהושע שושני
ריכוז ועריכה	ארנה פרידמן

תודה מיוחדת

למרים כהן, מנהלת השירות לטיפול באדם המפגר, משרד העבודה והרווחה
ולאורית טובול, רכזת מקצועית, הקרן לפיתוח שירותים לנכים, המוסד לביטוח לאומי,
על תרומתן בכתיבת החוברת.

פתח דבר

מסגרת יום טיפולית בקהילה לאנשים מעל גיל 21, המשלבת תעסוקה ומגוון טיפולים פרא-רפואיים מאפשרת המשך מגורים בבית המשפחה או בדיור מוגן בעיר המגורים גם לאוכלוסייה שבעבר הייתה, בשלב זה של חייה, מועברת למעונות פנימייה.

נודעת משמעות חברתית רבה למתן מענה לערכיו של האדם בעל הפיגור השכלי יחד עם השארתו כחלק אינטגרלי מהסביבה בה הוא ומשפחתו חיים.

ברוח זו יזמה קרן "שלם" את הפקת המדריך, שמהווה כלי עזר לאדריכלים ואנשי מקצוע, המתכננים הקמת מסגרת טיפולית לאנשים בעלי פיגור שכלי מעל גיל 21, שתפקודם אינו מאפשר השתלבות במסגרות תעסוקה כלשהן.

קרן "שלם" מסייעת כבר שני עשורים לפיתוח שירותים בקהילה עבור אנשים בעלי פיגור שכלי ברשויות המקומיות בכל רחבי הארץ. בפעילות זו בא לידי ביטוי מימוש חזון הקרן בזכות הבסיסית של האדם החריג בכלל, והאדם בעל פיגור שכלי בפרט, לחיות חיים נורמליים בסביבתו הטבעית, לממש את הפוטנציאל הגלום בו ולהשתלב במרקם החברתי, התרבותי והתעסוקתי בהתאם ליכולתו, רצונו וצרכיו.

השירות למפגר במשרד העבודה והרווחה, הקרן לפיתוח שירותים לנכים בביטוח הלאומי, ומנהלי המסגרות ברשויות המקומיות וקרן "שלם" השותפים בהכנת החוברת, משתפים פעולה לאורך כל הדרך בפיתוח פרויקטים רבים לרווחתם ולקידום איכות חייהם של האנשים בעלי הפיגור השכלי, בני משפחותיהם והצוותים המקצועיים.

נאחל לכולנו המשך שיתוף פעולה פורה והפקת מירב התועלת המקצועית ממדריך זה.

אלי דדון
ראש מועצת בית דגן
יו"ר קרן של"ם

ריבה מוסקל
מנכ"ל קרן של"ם

הקדמה

מדינת ישראל
משרד העבודה והרווחה
האגף לטיפול באדם המפגר
השירות לטיפול בקהילה

מתוך שאיפה לאפשר לאדם עם פיגור שכלי לחיות בקהילתו הטבעית ולממש את יכולותיו וכישוריו-שקדנו בעשור האחרון על פיתוח תכניות ושירותים לאנשים בעלי פיגור שכלי. שירותים לכל הגילאים ולכל רמות התפקוד לאורך מעגל החיים. התוכניות והשירותים שפותחו הינם זמינים ונגישים למשתמשים בהם, באיכות וברמה מקצועית הולכות ומתקדמות.

מתוך גישה זו התפתח גם מרכז יום לאנשים ברמת תפקוד סיעודית וטיפולית בגילאי +21 אשר אינם יכולים להשתלב במסגרת העבודה המוגנת (המע"ש). אנשים אשר בעבר שולבו בעיקר במסגרות של מעונות פנימייה וכיום הם שוהים בביתם ובקהילתם הטבעית הודות לשירותים להם הם זוכים.

התפתחות זו חייבה גם הכנת סטנדרטים לבנייה ותכנון פיזי למסגרות הנ"ל, כפי שעשינו גם בתחום הדיור, המע"שים והחצרות של מסגרות יום. להכנת חוברות אלו, וגם לחוברת זו, חברו יחד קרן "שלם", הקרן לפיתוח שירותים לנכים במוסד לביטוח לאומי והשירות לטיפול בקהילה. הקרנות הנ"ל הן גם העוזרות במימון הבנייה הפיזית ובציוד המסגרות לאנשים בעלי פיגור שכלי בקהילה.

בהזדמנות זו אני מודה לשתי הקרנות על העזרה ושיתוף הפעולה המתמשך, שהודות להן אנו מצליחים לקדם יחדיו את הגישה הנכונה לאנשים בעלי פיגור שכלי, גישה המביאה לאיגום משאבים ואיכות חיים טובה יותר לאנשים אלו.

תודה לוועדת ההיגוי על הכנת החוברת, כל אחד לחוד וכולם ביחד. תודה למר אריה שמש, נציג השירות בוועדה זו.

מרים כהן
מנהלת השרות

תוכן העניינים

10	מבוא
12	1. קווים מנחים לתכנון מרכזי יום בקהילה לאנשים עם פיגור שכלי
12	1.1 אישור להקמת מרכז יום
12	1.2 גיבוש פרוגרמה
12	1.2.1 ועדת היגוי לחשיבה ותכנון
13	1.2.2 איסוף ומיפוי ראשוני של אוכלוסיית היעד
13	1.2.3 סוגים של מרכזי יום ומספר המשתתפים בהם
15	1.2.4 הגדרת הפונקציות וסוגי הטיפול
16	1.3 קשר עם הקהילה
17	2 גודל מגרש ובחירת מיקום מתאים
17	2.1 גודל המגרש
20	2.2 מיקום מרכז היום בישוב
20	2.2.1 כללי
20	2.2.2 נוחות בהגעה למרכז
21	2.2.3 סמיכות למבנים ומתקנים אחרים בישוב
25	2.3 מיקום מרכז יום במבנה
25	2.3.1 מיקום מרכז היום בקומת קרקע
28	2.3.2 מיקום מרכז היום במבנה משותף עם שירותים אחרים
32	3 דגמים פיזיים של מרכזי יום
32	3.1 דפוס הארגון הפנימי
32	3.1.1 הדפוס המרוכז
33	3.1.2 הדפוס המבוזר

34	3.2 פונקציות משותפות ומיקומן
42	4 מפרט תפקודי ופיזי של הפונקציות
42	4.1 פונקציות חיוניות
42	4.1.1 אזורי פעילות וטיפול
47	4.1.2 פונקציות תפעוליות
48	4.1.3 אזור מנהלה
49	4.2 החצר והכניסה למרכז היום
49	4.2.1 החצר הכללית
51	4.2.2 תכולת החצר
52	4.2.3 חצר קבוצתית
52	4.3 פונקציות לבחירה
54	5 צרכים מיוחדים
54	5.1 נגישות
54	5.1.1 העדר מכשולים
55	5.1.2 נגישות ויזואלית
55	5.1.3 נגישות שמיעתית
56	5.1.4 בטיחות
56	5.2 צרכים פיזיים מיוחדים במרכז

רשימת טבלאות

36	פונקציות ושטחים בדגם בסיסי מרוכז למרכז יום	טבלה 1 :
37	פונקציות ושטחים בדגם בסיסי מבוזר למרכז יום	טבלה 2 :
40	פונקציות ושטחים בדגם בינוני מרוכז למרכז יום	טבלה 3 :
53	חדרי הטיפול ואפשרויות השימוש	טבלה 4 :

רשימת תרשימים

14	גיבוש הפרוגרמה	תרשים 1 :
24	זיקה אפשרית בין מרכז יום לפונקציות בקהילה	תרשים 2 :
29	מיקום מרכז יום במבנה משותף עם שירותים אחרים	תרשים 3 :
35	דפוסי ארגון פנימי של מרכז היום	תרשים 4 :
38	דגם בסיסי מרוכז	תרשים 5 :
39	דגם בסיסי מבוזר	תרשים 6 :
41	דגם בינוני מרוכז	תרשים 7 :
44	סכמה לחדר פעילות קבוצתית	תרשים 8 :
45	חדרי שירותים	תרשים 9 :

נספחים

58	קווים מנחים לבניית פרוגרמה למרכז יום טיפולי	נספח א' :
60	רשימת מקורות ספרות	נספח ב' :

מבוא

החוברת מיועדת לשמש כלי עזר לרשויות מקומיות, אנשי מקצוע ומפעילים המעורבים בתכנון והקמה של מרכזי יום לאנשים בגילאי +21, עם פיגור שכלי, טיפוליים וסיעודיים. בחוברת הגדרות וקווים מנחים לפיהם ייעשה התכנון הפיזי של המרכז.

הגדרות:

1. מרכז יום טיפולי-סיעודי:

מסגרת יומית לאנשים עם פיגור שכלי בגילאי +21 המוגדרים כטיפוליים וסיעודיים, שאינם יכולים להשתלב במסגרות תעסוקה מוגנת הקיימות בקהילה.

2. זמני פעילות:

המסגרת פועלת כל ימות השנה:

בימים א'-ה' בין השעות 08:00-16:00

בערבי חג ושבט בין השעות 08:00-12:00

האוכלוסייה:

אנשים עם פיגור שכלי בגילאי +21 שעברו ועדת אבחון עפ"י חוק הטיפול באדם במפגש תשכ"ט 1969, והוכרו כאנשים עם פיגור שכלי ברמת תפקוד, סיעודיים וטיפוליים.

גיל המשתתפים עולה בהתמדה, וכיום משתתפים במרכזי היום גם אנשים בשנות ה-50 לחייהם.

מימון ופיקוח:

- להשתתפות במימון הבנייה הפיזית וההצטיידות ניתן לפנות אל הקרן לפיתוח שירותים לנכים במוסד לביטוח לאומי וקרן שלם. אישור השתתפות הקרנות במימון נעשה לאחר קבלת אישור התכנית המקצועית וההמלצה ע"י השרות לטיפול בקהילה, באגף לטיפול באדם המפגר.
- מימון תפעול המסגרת נעשה על ידי משרד העבודה והרווחה והרשות המקומית, לפי התעריף הנקבע על ידי ועדת התעריפים של משרד העבודה והרווחה למסגרות אלו.
- ליווי ופיקוח מקצועי של המרכזים נעשים על ידי הרשות והפיקוח המחוזי של השרות לטיפול בקהילה האגף לטיפול באדם המפגר.

הטיפול:

עקרונות הטיפול בכל מרכזי היום נקבעים על פי הנחיות ונהלים של השרות בקהילה באגף לטיפול באדם המפגר.

עקרונות טיפוליים:

- להוות מסגרת יום ולפעול לשיפור המיומנויות האישיות של כל משתתף לסיפוק צרכיו הבסיסיים בחיי היומיום (עזרה עצמאית).
- לפעול לשיפור המיומנויות החברתיות של המשתתפים.
- להקנות הרגלי עבודה בסיסיים למשתתפים שיוכלו להשתלב בעתיד במסגרת תעסוקתית מוגנת-טרום תעסוקה.
- הכנה לעצמאות בתחומי החיים השונים (אכילה, רחצה, לבוש ועוד).

קווים מנחים לתכנון מרכזי יום בקהילה לאנשים עם פיגור שכלי

1.1 אישור להקמת מרכז יום

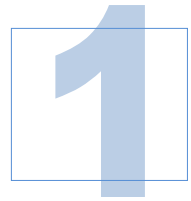
לקראת הקמת מרכז יום נדרש אפיון פיזי ותפקודי של השירות ושל המתקן, להצגת התפיסה התכנונית, הטיפולית והתפעולית. לפני כן, נדרשים מספר צעדים מקדימים. בשלב ראשון יש לבצע סקר צרכים וצרכנים למרכז. לאחר איסוף הנתונים והגדרת אפיוני הצרכנים יש לפנות לשירות האדם המפגר בקהילה לקבלת אישור מקצועי ועקרוני להקמת המרכז. לאחר קבלת אישור זה, נבנית פרוגרמה פיזית, צעד שאותו מובילה ועדת ההיגוי ברשות המקומית.

1.2 גיבוש פרוגרמה

תרשים מס' 1 מציג את תהליך גיבוש הפרוגרמה. כמוצג בתרשים, הפרוגרמה נבנית על ידי ועדת ההיגוי של הפרויקט, שמוקמת לאחר קבלת אישור מקצועי של מנהלת השירות בקהילה באגף לטיפול באדם המפגר.

1.2.1 ועדת היגוי לחשיבה ותכנון

ועדת היגוי מובילה את פרויקט התכנון הפיזי של מרכז יום חדש. הוועדה תכלול אנשי מקצוע מתחומי הטיפול באדם המפגר, נציגי רשויות (הרשות המקומית ומשרד העבודה והרווחה), ונציגי קרנות מממנות. ניתן ורצוי לצרף לוועדה גם נציגי הורים / לקוחות, ומנהל מרכז יום, רצוי מי שהיה מעורב בהקמת מרכז כזה. חשוב לכלול יועצים לפי הצורך, למשל מומחה לנגישות.

1.2.2 איסוף ומיפוי ראשוני של אוכלוסיית היעד (כולל כיסוי גיאוגרפי והסכמת הרשויות השותפות)

מידע ייאסף ע"י עובדי רווחה ברשות המקומית אודות אוכלוסיית בוגרים עם פיגור שכלי בקהילה שאינם מקבלים מענה לצורכיהם או שמתקרבים לגיל 21 ועומדים לעזוב את המוסדות לחינוך מיוחד. הנתונים יהיו ברמת הישוב והאזור, כדי לקבל תמונה ראשונית של היקף הצורך וטיבו. במרכזי יום אזוריים, המשרתים מספר ישובים (ישוב גדול ומספר ישובים קטנים או מספר ישובים קטנים שבהם מספר נמוך של משתתפים), יוקם במרכז בישוב שיקצה לו את המקום המתאים ביותר.

1.2.3 סוגים של מרכזי יום ומספר המשתתפים בהם

גודל מרכז היום שיוקם ייקבע על פי מספר המשתתפים המיועדים ברשות המקומית ו/או האזורית, המהווים אוכלוסיית יעד מוכרת ומזוהה. עם זאת רצוי להביא בחשבון גידול באוכלוסיית המשתתפים בשנים הבאות, להלן הדגמים לגודל המרכז :

א. מרכז יום בסיסי: 16-24 משתתפים (גודל מינימלי למרכז במבנה נפרד).

ב. מרכז יום בינוני: 24-40 משתתפים.

ג. מרכז יום גדול: 40-50 משתתפים.

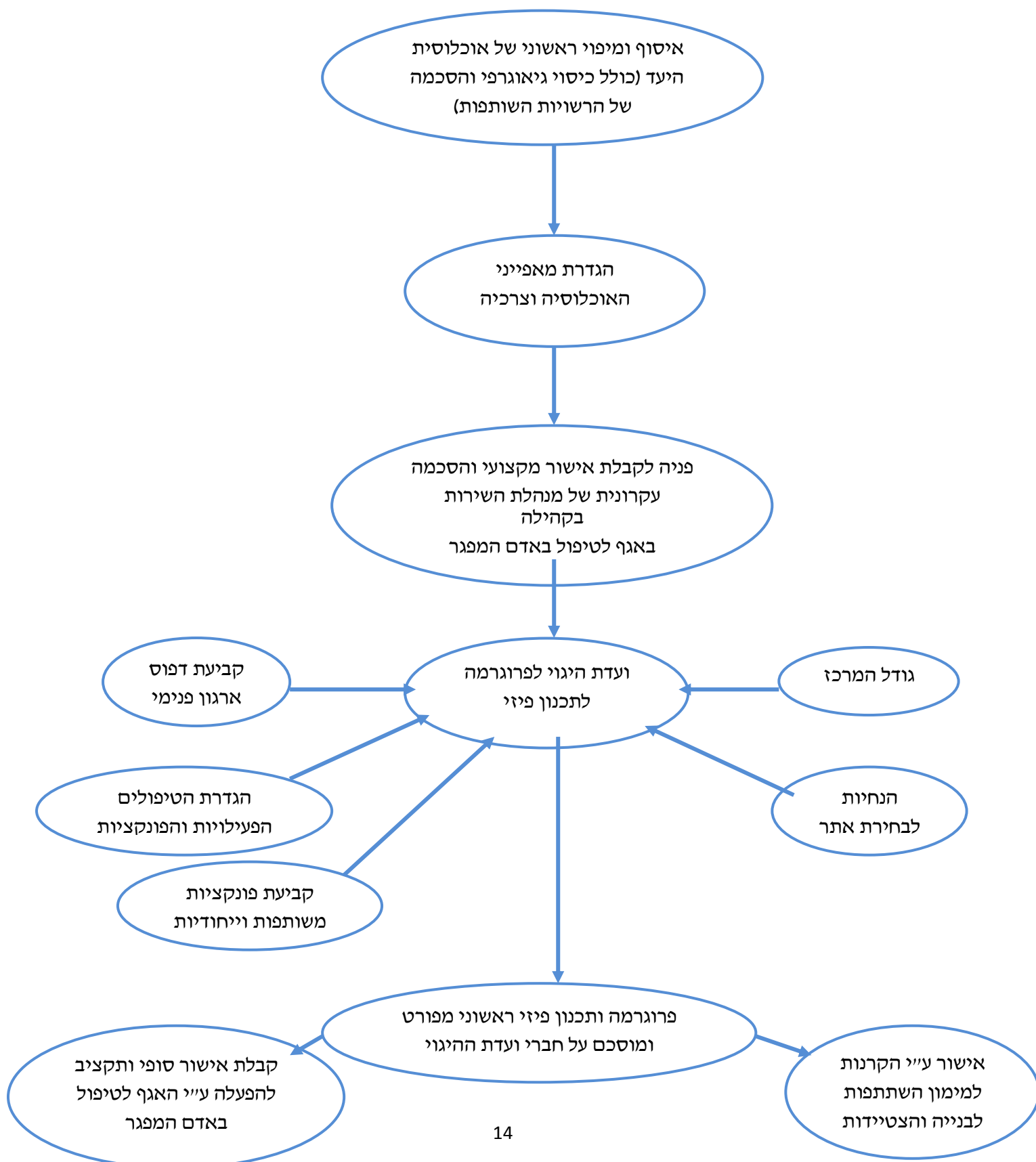
המרכזים יתוכננו כך שיוכלו לגדול או להכיל בתוכם פונקציות לשירותים או טיפולים נוספים או תוספת קבוצה, וזאת יש לקחת בחשבון עוד בבחירת האתר, התשתיות והמבנה.

ד. מרכז יום משולב במע"ש: 8-10 משתתפים.

דגם זה קיים רק במצבים בהם אוכלוסיית המשתתפים קטנה והמרחקים אינם מאפשרים צירופם למרכז יום גדול יותר.

נספח א' מציג דוגמת קווים מנחים כלליים לבניית פרוגרמה למבנה עבור מרכז יום טיפולי.

תרשים מס' 1 תהליך גיבוש הפרוגרמה.

1.2.4 הגדרת הפונקציות וסוגי הטיפול

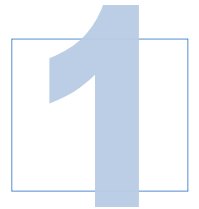
תוכנית העבודה עם המשתתפים במרכז היום משפיעה על הפרוגרמה הפיזית. לדוגמא, בהתייחס למקום התרחשות הפעילויות, עמדה מקצועית לפיה אכילה וכן טיפולים ביצירה והבעה ייעשו בחדר קבוצת האם הקבוע או בחדרים ייעודיים, תשפיע על בניית הפונקציות השונות ומיקומן במבנה.

סוגי הפעילויות המתוכננות במרכז היום משפיעים גם הם על תכנון הפונקציות הנדרשות במבנה והקשר ביניהן, ובמיקומן היחסי. לדוגמא: הקמת מקבץ שירותים מרכזי נובעת מגישה לפיה על המשתתפים לצאת מחדר הפעילות הקבוצתית לחדרים אחרים לפעילות ייעודית ובכך לעודד תנועה עצמאית שלהם במרחב הכללי המשותף.

הפרוגרמה מתייחסת גם לדגשים מקצועיים, כמו: הצבת נושא העצמאות האישית ותקשורת בין-אישית בעדיפות גבוהה תתורגם לצורך ברמת נגישות גבוהה במרחבי המרכז (הימנעות ממכשולים, מיקום אבזרי תקשורת חלופית וכד').

הפונקציות הן החללים בהן מתקיימות הפעילויות השונות של מרכז היום, כפי שמפורט בפרק 3. הן משתייכות לשתי קבוצות:

- **פונקציות חיוניות**, שתיכללנה בצורה זו או אחרת בכל מרכז יום בלי קשר לגודלו ולתפיסת הטיפול שבו: חדרי קבוצת אם, חדר תעסוקה, שירותי נכים, חדר רחצה + מנוף, חדר/י טיפול (יחידני ו/או קבוצתי), ממ"ד המשמש כחדר פיזיותרפיה/ספורט, אזור מנהלה (משרד), מתקני תפעול (מטבח, מחסן, כביסה, מקום לאחסון עגלות), מבואה, חצר (כללית ו/או קבוצתית).
- במרכז יום הנסמך למע"ש יש להקים פונקציות חיוניות נפרדות עבור משתתפי מרכז היום: חדר קבוצת אם, חדר טיפול, שירותי נכים ורחצה וכן חצר. עליהם להיות נפרדים, ומתוכננים בהתאם לצורכי המשתתפים במרכז היום.

- **פונקציות נוספות לבחירה**, שהקמתן תלויה בתפיסת הטיפול ובמשאבים העומדים לרשות המרכז, וביניהן עשויות להיות: אזור A.D.L, חדר גרייה רב-חושית, אמנות ויצירה, מוסיקה, מנוחה, הידרותרפיה, וכן הגדלת מספר חדרי הטיפול וחדרי השירותים / רחצה (הכולל מנוף).

1.3 קשר עם הקהילה

בקשר עם הקהילה שני מרכיבים:

- **פיזי**, שעיקרו מיקום המרכז ביחס לאזורים ומתקנים בישוב. מפורט פרק 5 העוסק בבחירת מגרש ומיקום המרכז.
- **טיפול-חברתי**, עיקרו מגעים בין הצוות והמשתתפים עם אנשי חינוך ומתנדבים מהקהילה, ואנשי הקהילה בכלל.
מאחר שהמשתתפים אינם מסתובבים בעצמם מחוץ למרכז, המגע בינם לבין אנשי הקהילה יהיה ברובו המכריע מתוכנן מראש, כמו ביקורים ופעילויות התנדבות של תושבים במרכז היום, או ביקורים של אנשי המרכז במתנ"ס או במרפאה בקהילה.

גודל מגרש ובחירת מיקום מתאים

גודל המגרש המוקצה להקמת מרכז יום ומיקומו משפיעים על איכות החיים של המשתתפים והצוות. יעוד השטח בתוכניות בניין עיר צריך להיות מוגדר כשטח למבני ציבור, ולהיות ממוקם בסביבה מכובדת ובטוחה, שתוכל לתמוך בסביבה הטיפולית שבתוכו. להלן עקרונות וקריטריונים לבחירה של מגרש ראוי מבחינת מיקומו בישוב וגודלו.

2.1 גודל המגרש

גודל המגרש צריך לאפשר :

- מבנה שכל מרכיביו בקומת קרקע.
- חצר הכוללת מתקנים והמאפשרת שימוש בה למטרות נוספות.
- כניסת רכבים עם מעלונים להורדת והעלאת משתתפים המרותקים לכיסאות גלגלים, וזאת קרוב ככל האפשר לכניסה למבנה, וללא צורך בנסיעה אחורה.
- מגרש שאינו מישורי צריך להיות נגיש פיזית וויזואלית, כדי שיהווה מקור עניין אך לא יעורר קשיי תפקוד עבור בעלי לקויות מוטוריות וויזואליות.

גודל המגרש הנדרש למרכז היום הוא כדלקמן :

- למרכז קטן : לפחות 1.5 דונם.
- למרכז בינוני : לפחות 1.5-2 דונם.
- למרכז גדול : לפחות 2-3 דונם.
- למרכז המשולב ביעודים אחרים בקומת הקרקע או בקומות עליונות : הגודל ייגזר לפי המקרה ולפי ניתוח הפעילויות הנדרשות לכלל המבנה.

2

רצוי לתכנן את מבנה המרכז לקומות נוספות, ולדאוג שליד המגרש תהיה קרקע פנויה ציבורית על מנת לאפשר קיום צרכים עתידיים בלתי צפויים (הגדלת מסגרת המרכז, ייעודיה ופעילויותיה, במידה ויהיה שינוי במדיניות הרשות או משרדי הממשלה הרלבנטיים).

בעת בחירת המגרש יש להביא בחשבון את המאפיינים הבאים של המרכז, מעבר להערכות הגודל שלעיל:

- גודל המרכז, בקומת הקרקע, וכן חצר נגישה משותפת ו/או חצרות נפרדות לקבוצות.
- חניון ההסעה, והורדה / העלאה נוחה של המשתתפים, בעיקר של המשתמשים בכיסאות גלגלים, וזאת ללא צורך בנסיעה אחורה.

2.2 מיקום מרכז היום בישוב

2.2.1 כללי

מיקום נכון של מרכז היום בישוב ייתן מענה לצרכים של המשתתפים ומשפחותיהם, ויתמוך ביצירת קשר חיובי בין אנשי הקהילה למשתתפים ולצוות המרכז. סמיכות לשטחים פתוחים יכולה לתרום לאיכות החיים של המשתתפים.

2.2.2 נוחות בהגעה למרכז

קירבה לתחבורה ציבורית חשובה להקלה על משפחות המשתתפים, צוות ותושבים אחרים (למשל, מתנדבים מהקהילה), וכן על משתתפים ניידים המסוגלים להשתמש בעצמם בתחבורה ציבורית (חניכי מע"ש, במקרה שהמרכז צמוד אליו, או אוכלוסייה אחרת המשתמשת במתקני המרכז).

2.2.3 סמיכות למבנים ומתקנים אחרים בישוב

מרכז היום יכול להיות בסמיכות למתקנים הבאים: בתי מגורים, מוסדות חינוך, מוסדות ושירותים קהילתיים (מתנ"ס), גינה ציבורית שכונתית. יש למקם את מרכז היום באזור שבו בניינים נמוכים, עד שלוש קומות, כדי למנוע הצצה פנימה והפרעות.

להלן דוגמאות לצורת הסמיכות המומלצת במקרים אלו:

צמידות לגינה ציבורית: ניתן להקים מרכז יום בצמידות לגינה ציבורית במרכז עירוני שבו קיים מחסור בשטחים ואין אפשרות להקצות למרכז היום עצמו שטח חצר מספק. הגינה יכולה למלא חלק מתפקודי החצר, בתנאים הבאים:

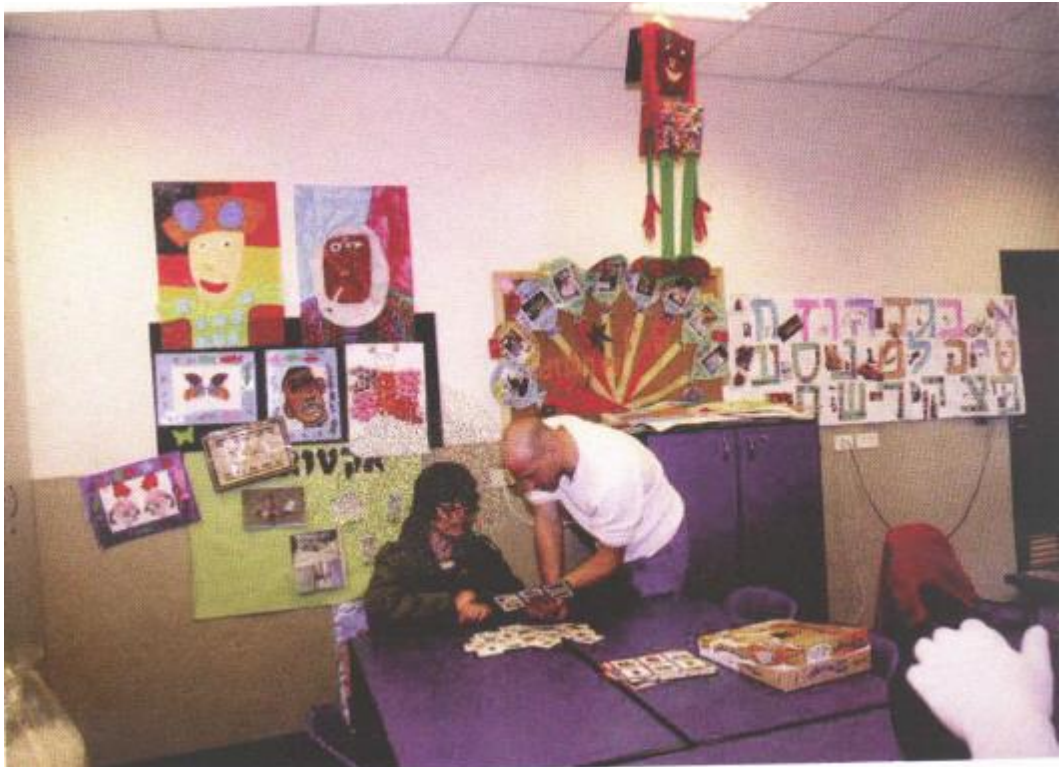
- חלוקת שטח היוצרת אזור שניתן לשליטה ויזואלית מרבית.
- נגישות פיזית ויזואלית מוחלטת בגינה.

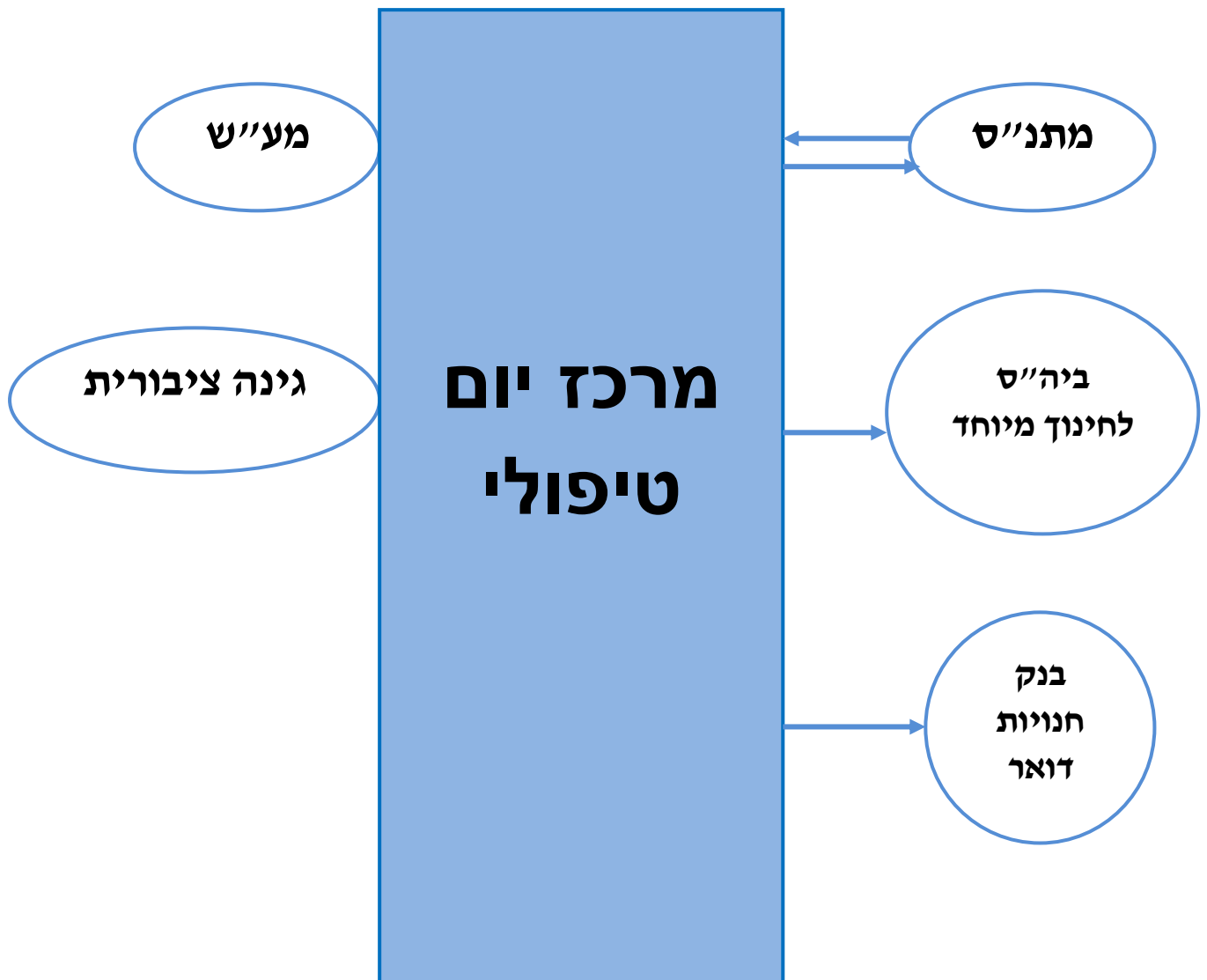
הגינה השכונתית לא תהווה תחליף לחצר פעילות בה תיערכנה פעילויות ממוקדות למשתתפי המרכז.

ניתן להקים שער בצד מגרש המרכז הפונה לגינה, כדי לאפשר מעבר ישיר בעת פתיחתו.

צמידות למתנ"ס: מאפשרת שימוש במתקני המתנ"ס ומפגשים עם אנשי הקהילה, למשל במסיבות חג. המרכז גם יכול להשתמש במתקני המתנ"ס ולחסוך הקמת מתקן דומה במסגרתו, למשל אולם רב-תכליתי או חדר אומנות.

2.3 מיקום מרכז יום במבנה

ניתן למקם מרכז יום במבנה שבו שירותים אחרים, בתנאי שמרכז היום יהיה בקומת הקרקע, ובכפוף לטבעם של שירותים אלה.

2.3.1 מיקום מרכז היום בקומת קרקע

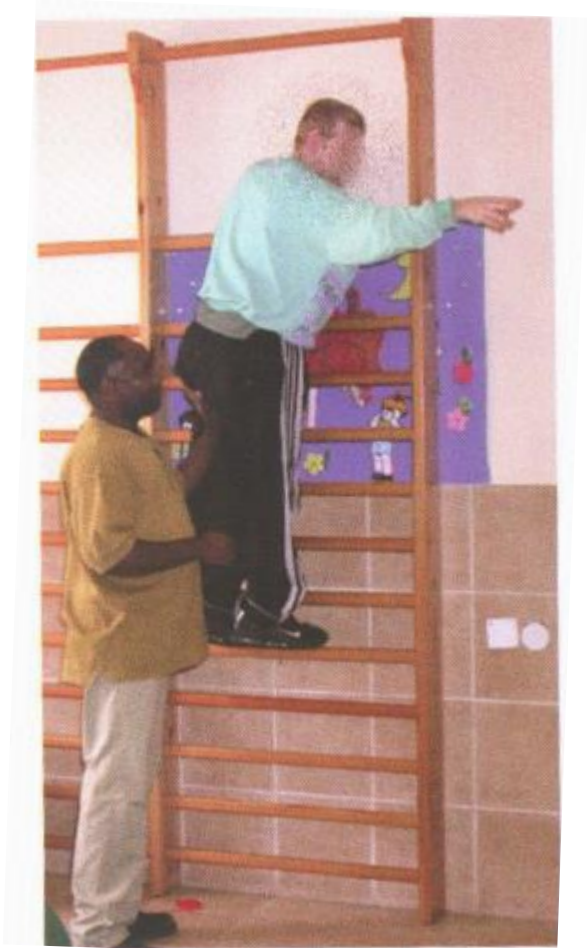
קומת קרקע נדרשת כדי לאפשר למשתתפים את מירב העצמאות בתנועה ולהציע העשרת החוויה היומיומית שלהם:

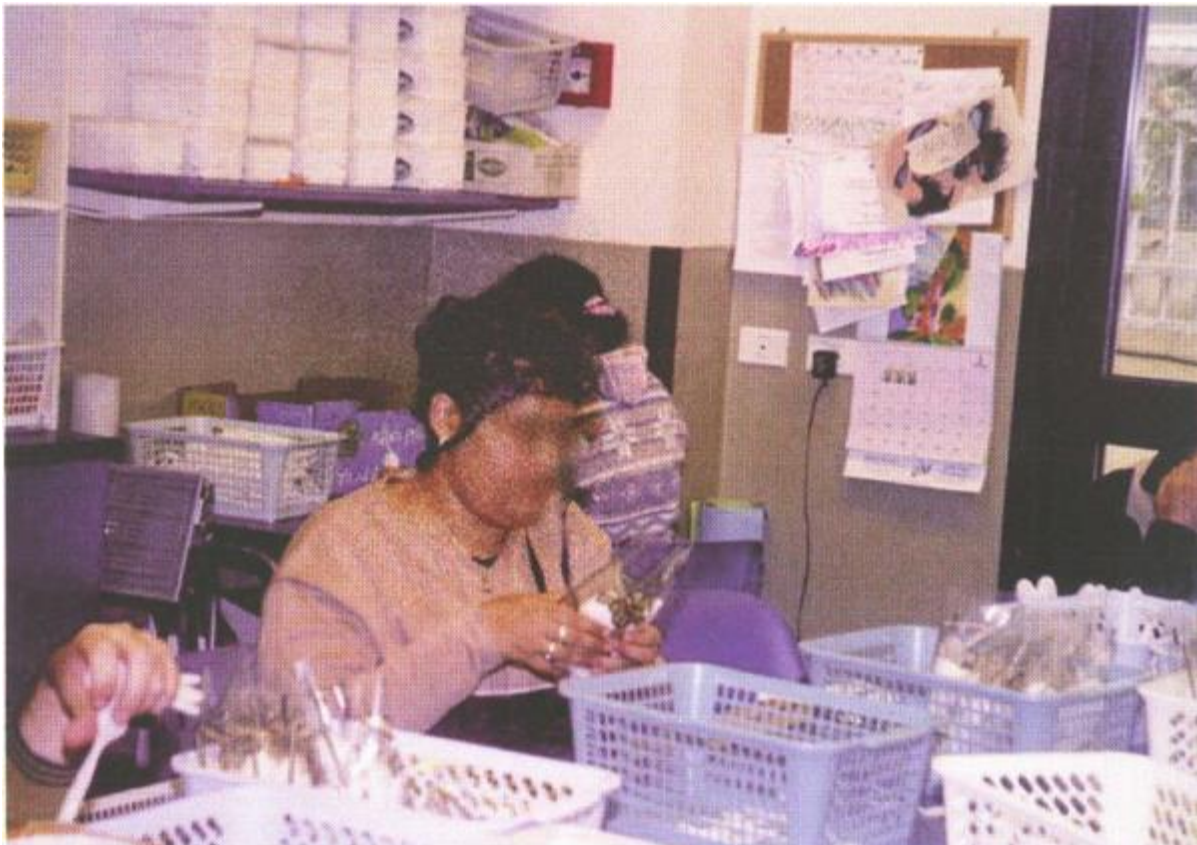
- **צמידות לחצר ולכל חלקי המרכז:** היציאה לחצר המרכז היא לעתים ההזדמנות היחידה לשהייה בחוץ עבור משתתפים שחיים במשפחות מבוגרות שאינן מסוגלות לקחתם החוצה, ואינם עצמאיים בתנועתם.

- **נגישות לכל האזורים במרכז היום:** מדרגות מהוות מכשול פיזי, בעיקר עבור היושבים בכיסאות גלגלים והמתקשים בתנועה. מעליות הן מכשול מנטלי; רבים מהמשתתפים אינם יכולים להתמודד עם הוראות הפעלה של מעליות ונדרשים לליווי בעת השימוש בהן.

במקרים שמחסור בשטח בקומת קרקע מחייב העלאת פונקציות של מרכז היום לקומה שניה, יש להעלות את הפונקציות להן המשתתפים נדרשים פחות, כמנהלה, או חדרי טיפול ייעודיים שאינם נכנסים אליהם בעצמם. עם זאת, ככלל, נדרשת נגישות עצמאית לכל החללים במרכז, כולל חדרי משרדים וכל חדרי הטיפולים.

במערכת השיקולים יש להתחשב בעלות הגבוהה של תחזוקת מעלית, שעלולה להוות נטל כבד על המשאבים העומדים לרשות המרכז.

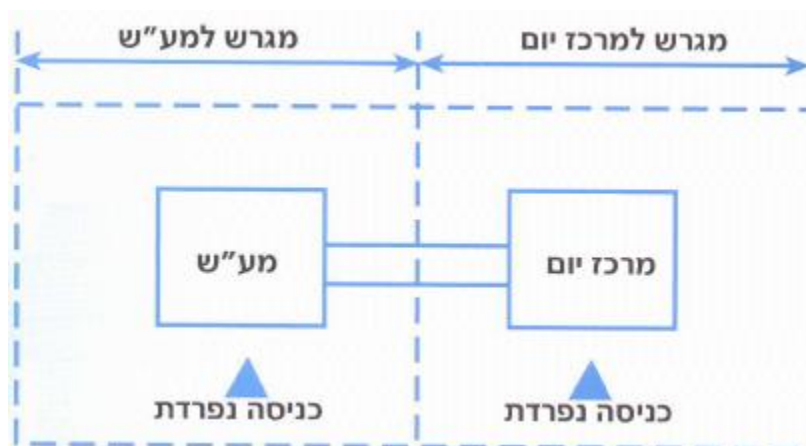
2.3.2 מיקום מרכז היום במבנה משותף עם שירותים אחרים

מיקום מרכז היום במבנה משותף עם שירותים אחרים מתאים למרכזים עירוניים שבהם קיימת מצוקת שטחים. הפתרון מתאים גם למרכזים אזוריים בהם מספר משתתפים קטן להקמת מבנה ייחודי. מצב כזה עשוי לאפשר במקרים מסוימים שילוב בין המרכז לשירות האחר, למשל בניצול מתקנים (חדר אמנות ויצירה, חדר נרחב לשיחות קבוצתיות).

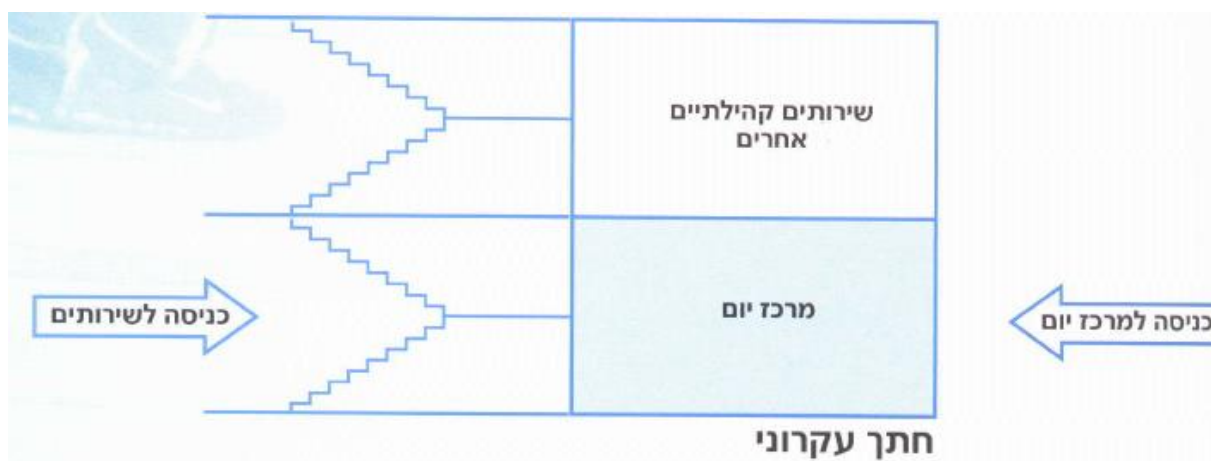
יש להימנע ממיקום משותף עם שירות שתפעולו עשוי לגרום להפרעות או להתנגשות עם צרכים ופעולות של מרכז היום. למשל, מקום שגורם רעשים או שמאכלס אוכלוסיות בעייתיות.

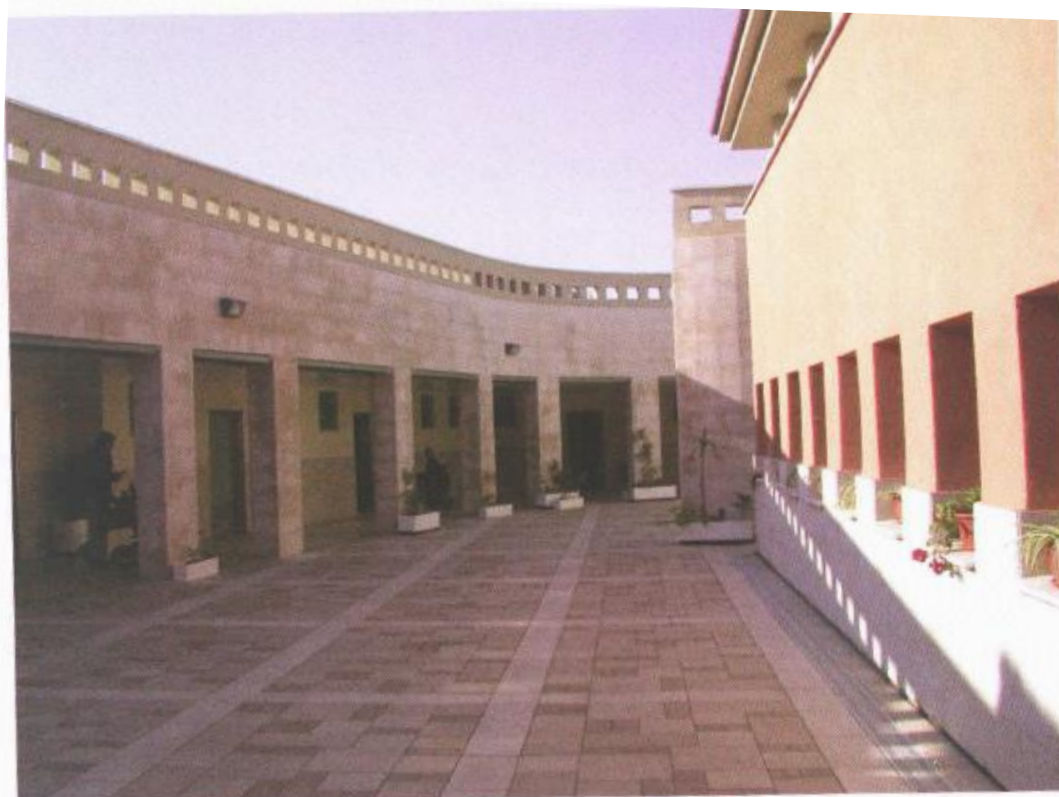
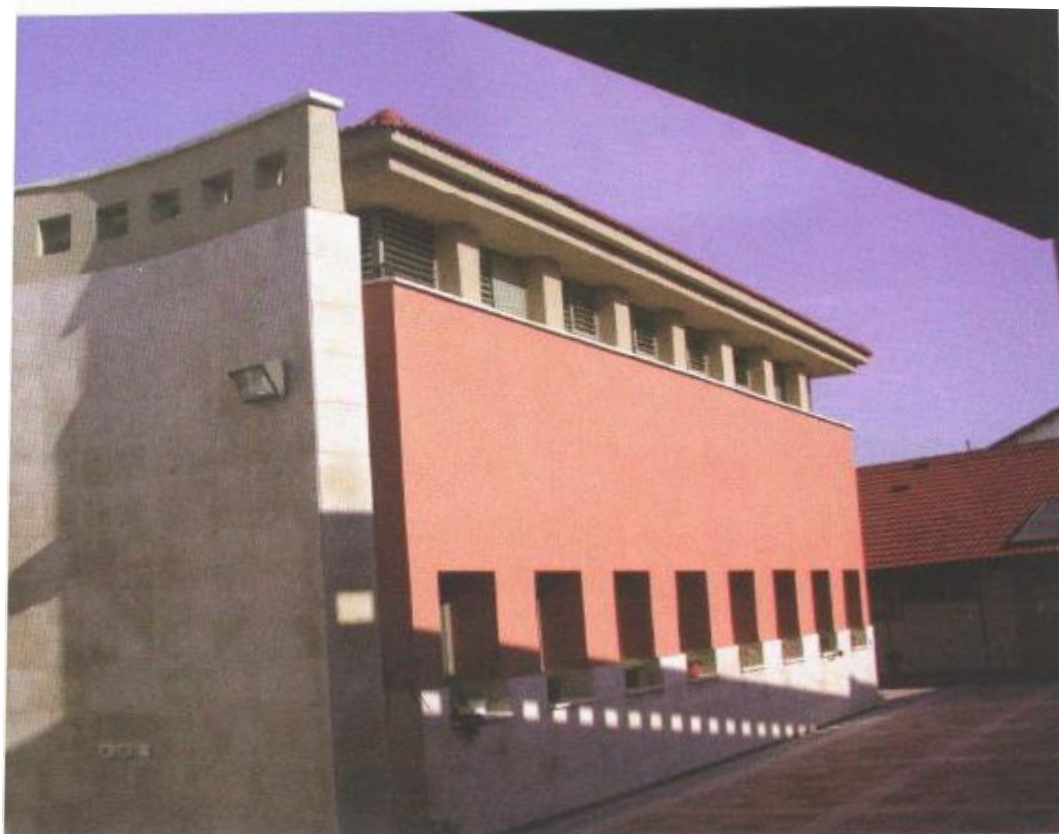
תרשים מס' 3: מיקום מרכז יום במבנה משותף עם שירותים אחרים

סכמה לקיום מרכז יום בשילוב בנין מע"ש במפלס אחד

מרכז יום בשילוב עם שירותים קהילתיים במבנה אחד בקומות

דגמים פיזיים של מרכזי יום

3.1 דפוס הארגון הפנימי

דפוס הארגון הפנימי מסביר את חלוקת הפונקציות ואת מיקום הפעילויות במרכז היום. בכל מקרה, מרכז חיי המשתתפים במרכז היום הוא בחדר קבוצת האם; הדפוסים נבדלים במיקום הפעילויות השונות ומידת השיתוף בפונקציות המרכז.

שני קצות הרצף הם:

הדפוס המרוכז- בו מרוכזות הפונקציות המיועדות לכל קבוצה בחדר קבוצת האם.
הדפוס המבוזר- בו יוצאים המשתתפים מחדר קבוצת האם לפעילויות במקומות אחרים, המהווים פונקציות משותפות לכלל מרכז היום.

3.1.1 הדפוס המרוכז

מייצג גישה שמדגישה את **המרכזיות והקביעות** של חדר קבוצת האם, כמקום להתרחשות פעילויות וטיפולים.
 חדר זה מהווה יחידה כמעט בפני עצמה, שבה אזור פעילות כללי לאכילה ופעילות קבוצתית, חדר טיפולים קטן, שירותים ומקלחת (כולל מנוף), חצר קבוצתית נפרדת, ואזורי אחסון לפעילויות השונות.
 היציאה מחדר קבוצת האם היא רק לצורך טיפולים ופעילויות שאינם יכולים להתבצע בו בגלל הצורך במכשור ואבזרים, או בואם של משתתפים ממספר קבוצות.

במרכזי יום שמתוכננים לפי הדפוס המרוכז אזורי ייעודיים משותפים מועטים ככל האפשר, ורוב הפעילות והפונקציות ממוקמות בתוך חלל קבוצת האם.

3.1.2 הדפוס המבוזר

בדפוס זה רוב הפעילויות מתרחשות בפונקציות משותפות, מחוץ לחדר קבוצת האם. למשל, חצר משותפת (בנוסף או במקום חצר קבוצתית), וכן חדרי טיפול בגדלים שונים; חדרי שירותים ממוקמים במקבץ מרכזי. עם זאת, חדר קבוצת האם מספק קביעות של מקום ושייכות למשתתפים שבקבוצה, וגם משמש לפעילויות של לימוד ורכישת מיומנויות.

אחת הדוגמאות היישומיות לדגם זה היא "חדרי מקצוע-מתמחים" כל קבוצה נמצאת בחדר מאובזר לפי צורכי רוב המשתתפים שבה; כשצורכיהם משתנים, הם עוברים לקבוצה אחרת שחדר קבוצת האם שלה מתאים יותר לצורכיהם החדשים. לדוגמא, החדר המאובזר ביותר לצורכי פיזיותרפיה הוא חדר קבוצת האם שחבריה נזקקים ביותר לאבזרים אלה.

תנועת קבוצות בין החדרים המתמחים, לפי לוח זמנים שנקבע מראש, מאפשרת לכולן לקבל את כל הטיפולים המרוכזים בחדרים המתמחים. כך נעשה שימוש יעיל בחדרים הייעודיים, שאינם עומדים ריקים.

גודל מרכז היום עשוי להשפיע על דפוס הארגון הפנימי: הדפוס המרוכז עשוי להתאים יותר למרכז גדול בעוד שהמבוזר יתאים למרכז בגודל בסיסי או קטן.

3.2 פונקציות משותפות ומיקומן

יש להחליט אילו פונקציות יוצמדו לחדרי הקבוצות או תהיינה משותפות. הצמדת פונקציות לחדרי קבוצות קשורה בגודל מרכז היום : במרכז יום בסיסי סביר להקים מקבץ משותף של חדרי שירותים ומקלחת עם מנוף, אך במרכז גדול (4-5 קבוצות) העדר חדר שירותים רחב הכולל רחצה ומנוף בצמוד לכל חדר קבוצת אם יפגע בטיפול ויקשה על הצוות. לכן, ההחלטה לגבי הצמדת או אי הצמדת כל פונקציה תיעשה לאור שיקולי גודל המרכז ועלויות.

בהמשך מפורטים **הדגם הבסיסי**, הכולל פונקציות חיוניות ו**דגם מרכז יום בינוני**, והפונקציות שבהן. ככל שמרכז היום גדל, משתנה חלוקת הפונקציות ובהתאם גם הצמדתן לחדרי הקבוצות.

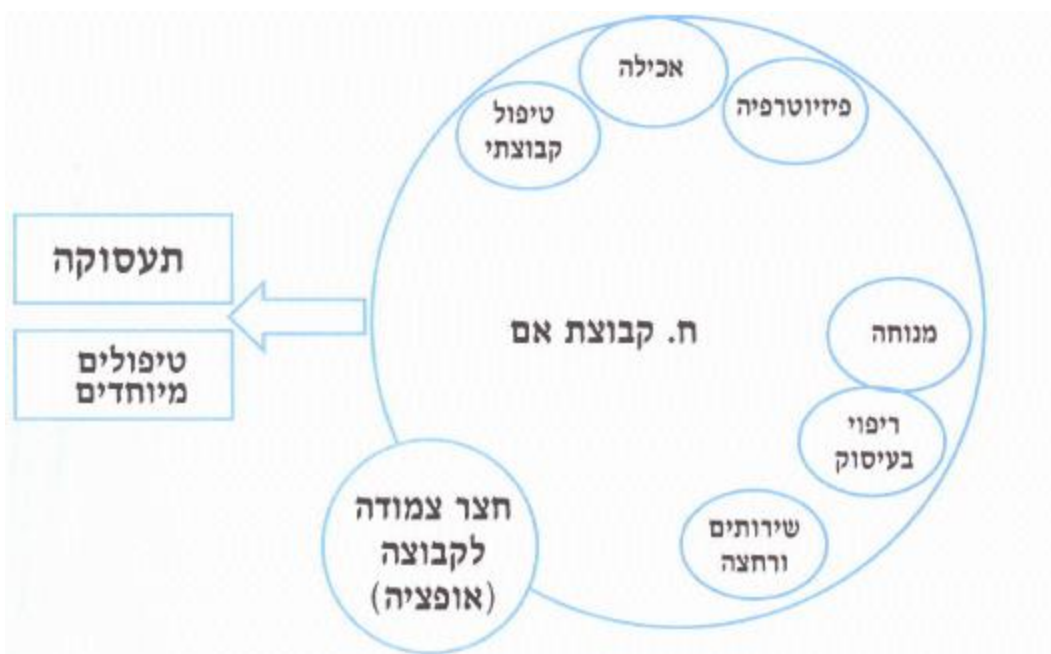
שטח המרחב המוגן לפי תקנות הג"א 2% משטח עיקרי של המרכז, ומינימום 10 מ"ר. (ניתן למקם במרחב זה, כשימוש רב-תכליתי, את חדר הצוות, משרד, או חדר טיפול קטן).

לא יוקם מרחב מוגן בנוסף לפונקציות שפורטו לעיל.

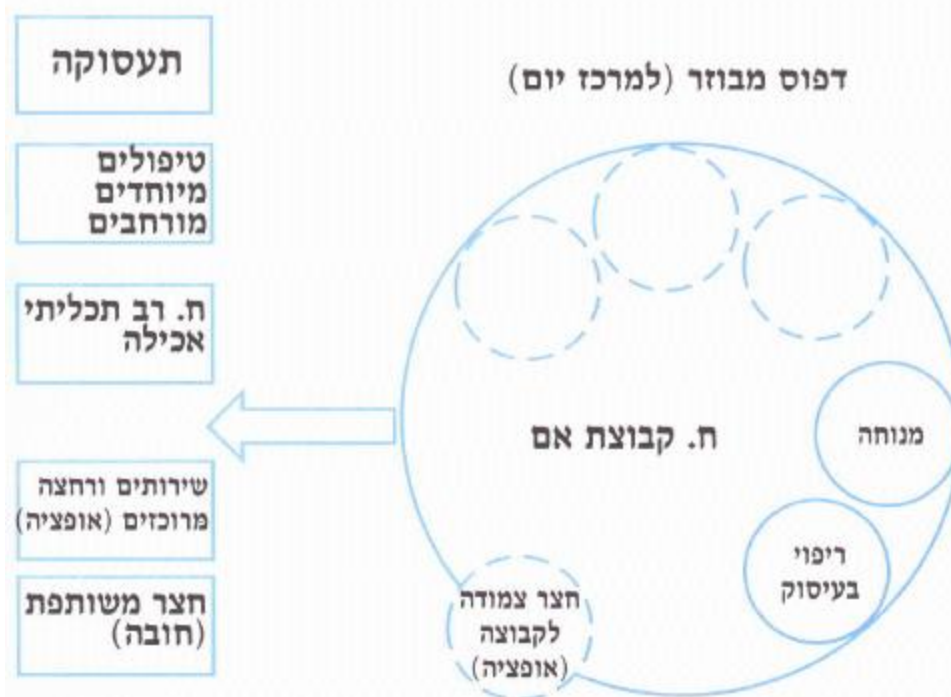
רצוי לשקול הגדלת החדר על חשבון ה"טרה" בכדי לאפשר תנועה ושימוש עם כסאות גלגלים ומלווה.

תרשים מס' 4: דפוסי ארגון פנימי של מרכז היום

דפוס מרוכז (למרכז יום)

דפוס מבוזר (למרכז יום)

דגם בסיסי מרוכז:

מיועד למרכז ובו 16-24 משתתפים, ב-2-3 קבוצות (5-8 משתתפים בקבוצה).

טבלה 1: פונקציות ושטחים בדגם בסיסי מרוכז למרכז יום

שימושים בפונקציה (ר' טבלה מס' 4 חדרי הטיפול ואפשרויות השימוש)	הערות	מס' החללים הנדרשים	שטח החלל נטו במ"ר	הפונקציה	פונקציות חיוניות
כללית קבוצתית, הבעה ויצירה, ADL, ריפוי בעיסוק, פיזיותרפיה. אחד מחדרי קבוצת האם יכול לשמש גם כחדר אוכל.		3-2	50	חדר פעילות קבוצתית/טיפולית	
	1 לכל קבוצה	3-2	13	שירותי משתתפים + מנוף ורחצה	
		כמס' הקבוצות	35	חצר צמודה	
	תא אחד לכל 2 קבוצות	1	3.2	שירותי נכים נוספים	
החלל צריך לכלול מקום אחסון לחומרים	2 מ"ר לחניך	1	32	חלל תעסוקה	
עו"ס, אחות/רופא, גרייה חושית, קלינאות תקשורת	אפשרי בממ"ד	2	12	חדר טיפול קטן (ל-2-1)	
פסיכותרפיה קבוצתית, מוסיקה, ריפוי בעיסוק, ספורט טיפולי		1	40	חדר טיפול בינוני (ל-4-5)	
	גם מטבח לימודי	1	20	מטבח ביתי+מזווה	
		1	20	מחסן ציוד	
	גם כביסה לימודית	1	12	אזור כביסה	
פונקציות מנהלה אלה לא יעלו על 10% משטחו הבנוי של המרכז (בהתאמה לצרכיו).	אפשר בממ"ד	1	18	משרד	
	תא נכים והלבשה	1	5	שירותי ומלתחות צוות	
לפי 10 מ"ר לפחות למשתתף				חצר משותפת	
		1	15	מבואת כניסה	
	בכניסה ובצמוד לח' פעילות		8	אזור אחסון עגלות	
			18	חדר גרייה	פונקציות נוספות לבחירה
			40	חדר אמנות ויצירה	
			20	חדר מנוחה	

שטח בסיסי ברוטו בנוי (לפי טרה 25%): כ-490 מ"ר.

שטח בסיסי נטו בנוי: 392 מ"ר

ממוצע בסיסי נטו למשתתף: 16.3 מ"ר שטח ממוצע ברוטו למשתתף: 20 מ"ר.

* הערה: השטח הכולל של מנהלה, והקצאה לפונקציות השונות, יהיו בהתאם לצורכי המסגרת.

דגם בסיסי מבוזר:

מיועד למרכז ובו 16-24 משתתפים, ב-2-3 קבוצות (כ-8 משתתפים בקבוצה).

טבלה 2: פונקציות ושטחים בדגם בסיסי מבוזר למרכז יום

שימושים בפונקציה (ר' טבלה מס' 4 חדרי הטיפול ואפשרויות השימוש)	מס' החללים הנדרשים	שטח החלל נטו במ"ר	הפונקציה	פונקציות חיוניות
פעילות כללית קבוצתית, הבעה ויצירה, ADL, ריפוי בעיסוק, פיזיותרפיה. אחד מחדרי קבוצת האם יכול לשמש גם כחדר אוכל.	2-3	45	פעילות קבוצתית	חדר קבוצת אס
אחד בכל חדר פעילות כולל מנוף.	3-2	13	שירותים ורחצה למשתתפים בחדר הפעילות	
לכל 2 קבוצות תא. גודל התא: 1.6/2.	1	3.2	שירותים נוספים	
לפחות 35 מ"ר לקבוצה	3-2	35	חצר צמודה	
	1	32	חלל תעסוקה	
אפשרי בממ"ד. לשימוש אפשרי ע"י: עו"ס, אחות/רופא, גרייה רב חושית, קלינאות תקשורת	2	12	חדר טיפולי יחידני (ל-1-2)	
פסיכותרפיה קבוצתית, מוסיקה, ריפוי בעיסוק/אכילה	1	40	חדר טיפול בינוני (ל-4-5)	
פיזיותרפיה, ספורט טיפולי	1	60	חדר טיפול גדול	
משמש גם מטבח לימודי. למטבח בישול יש להוסיף 10 מ"ר	1	20	מטבח ביתי+	
	1	20	מחסן ציוד	
גם כביסה לימודית	1	12	אזור כביסה	
פונקציות מנהלה אלה לא יעלו על 10% משטחו הבנוי של המרכז (בהתאמה לצרכיו).	1	18	משרד	
תא נכים	1	5	שירותי ומלתחות צוות	
לפי 10 מ"ר לפחות למשתתף			חצר משותפת	
		15	מבואת כניסה	
בכניסה ובצמוד לח' פעילות		8	אזור אחסון עגלות	
		20	חדר מנוחה	פונקציות נוספות לבחירה
		18	גרייה רב חושית	
		40	חדר אמנות ויצירה	

שטח בסיסי ברוטו בנוי (לפי טרה 25%): כ-529 מ"ר

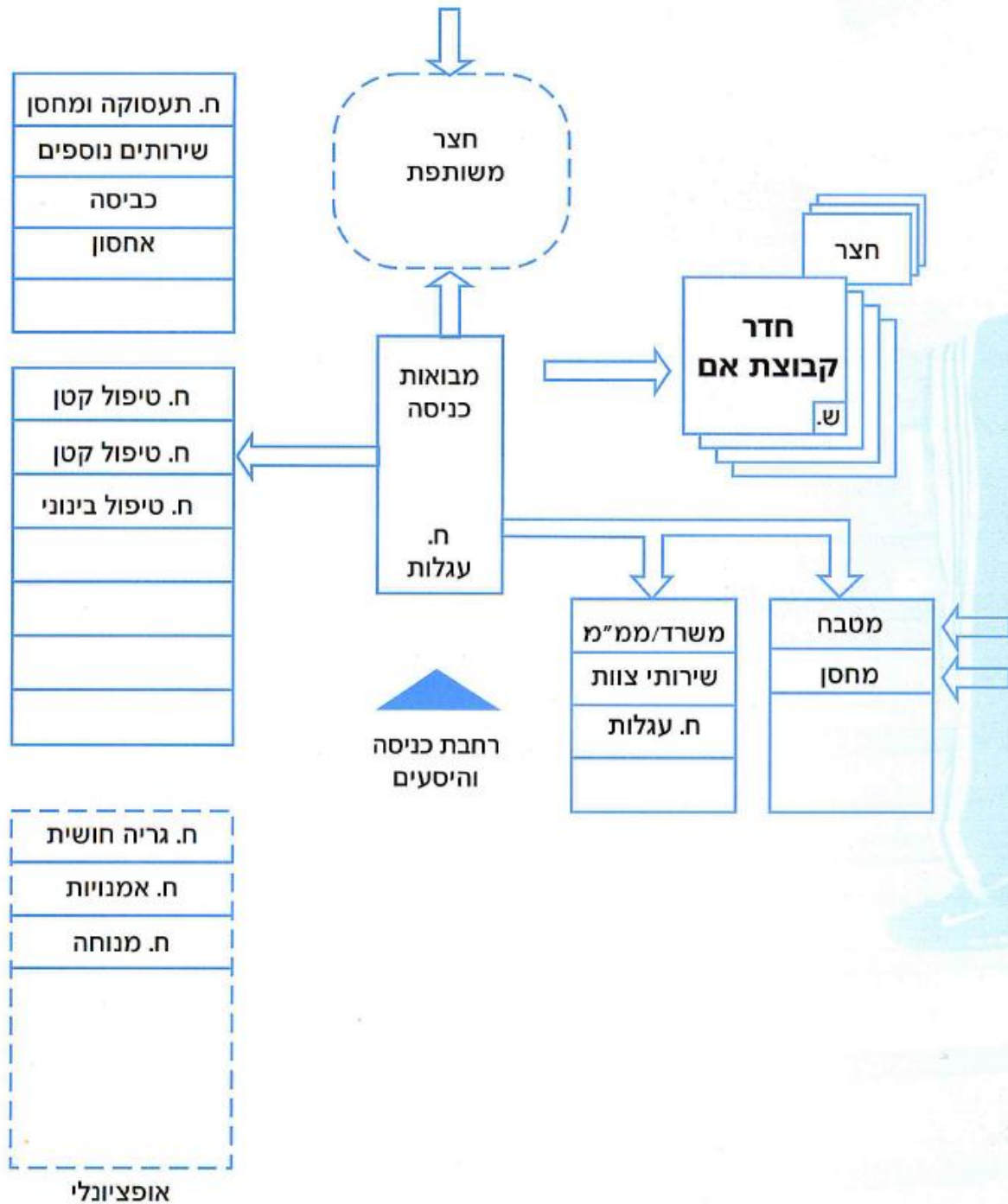
שטח בסיסי נטו בנוי: 423 מ"ר

שטח ממוצע ברוטו למשתתף: 22 מ"ר.

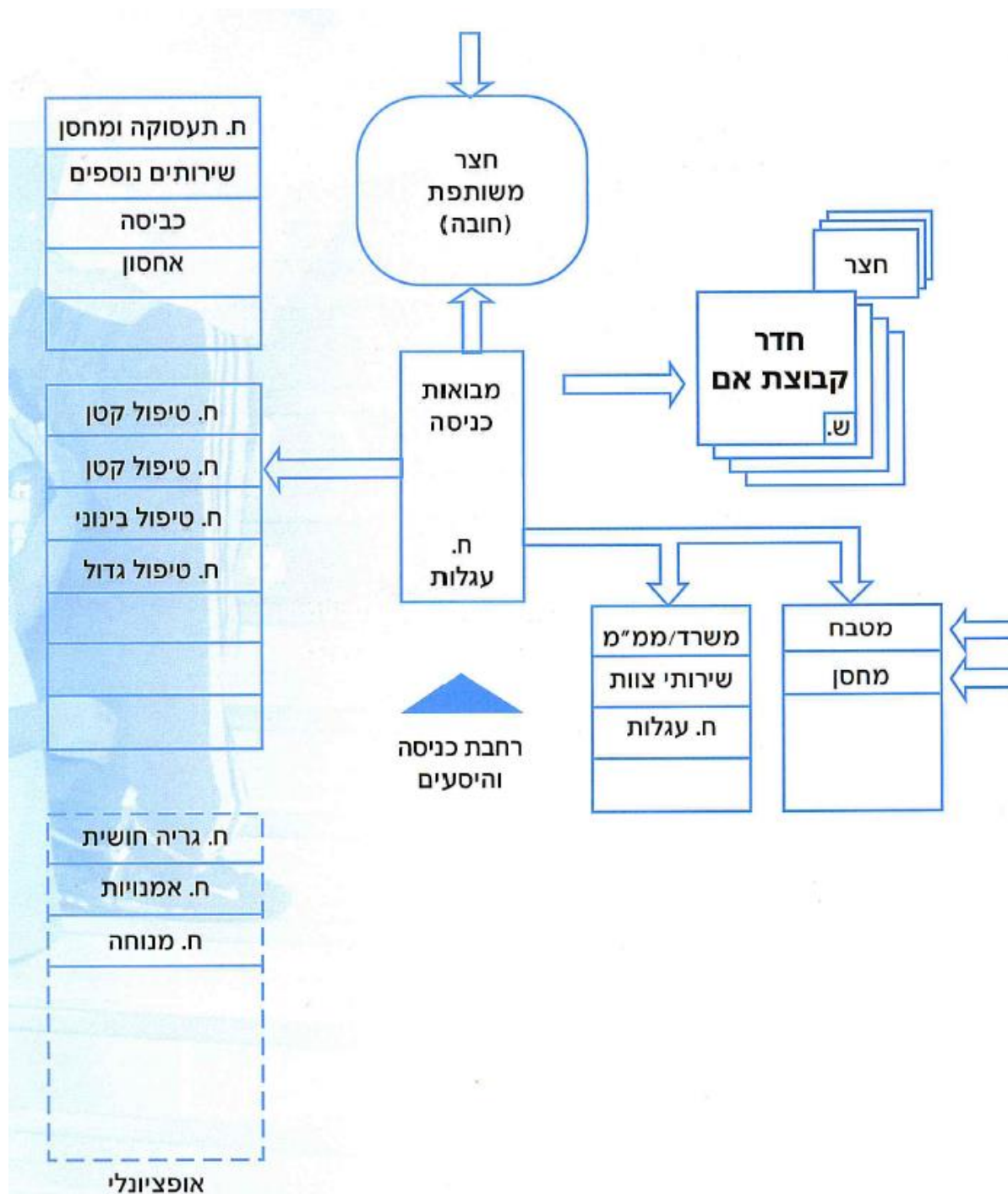
שטח ממוצע בסיסי נטו למשתתף: 17.6 מ"ר

* הערה: השטח הכולל של מנהלה, והקצאה לפונקציות השונות, יהיו בהתאם לצורכי המסגרת.

תרשים 5: דגם בסיסי מרוכז (16 משתתפים)

תרשים 6: דגם בסיסי מבוזר (עד 16 משתתפים)

דגם בינוני:

מיועד למרכז ובו 24-40 משתתפים, ב-5-6 קבוצות (כ-6-8 משתתפים בקבוצה).

טבלה 3: פונקציות ושטחים במרכז יום בינוני – דגם מרוכז

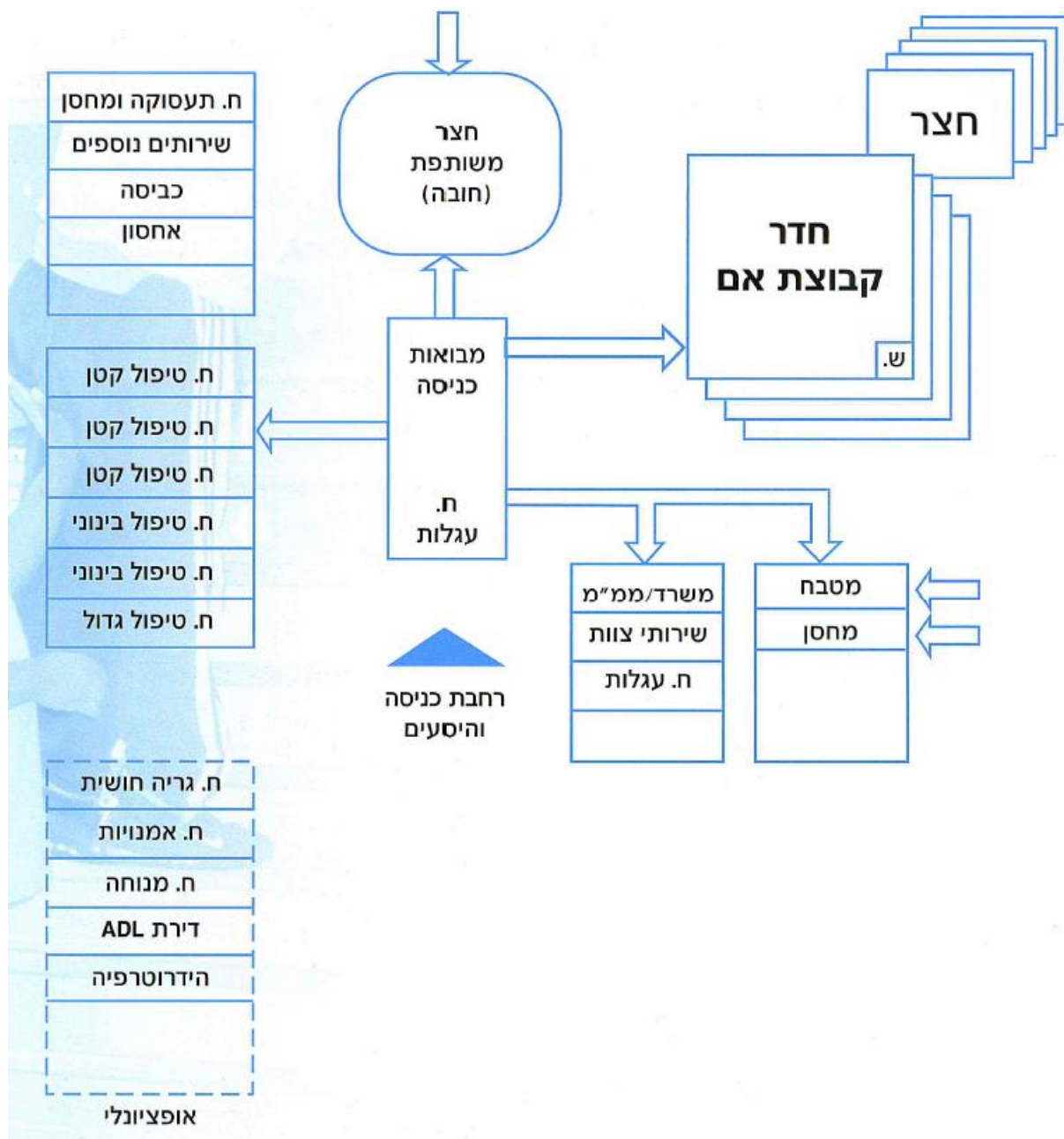
הפונקציה	שטח החלל נטו במ"ר	מס' החללים הנדרשים	הערות/שימושים בפונקציה (ר' טבלה מס' 4 חדרי הטיפול ואפשרויות השימוש)
פונקציות חיוניות	חדר פעילות קבוצת אם	50	6-5
	שירותי משתתפים- מרוכזים (לנכים)	3.2	1 לכל 2 חדרי קבוצת אם
	שירותי משתתפים+מנוף ורחצה בחדרי הקבוצות	13	1 לכל קבוצה
	חצר צמודה	35	כמספר הקבוצות
	חדר תעסוקה	32-50	1
	חדר טיפול קטן (ל-1-2)	12	3
	חדר טיפול גדול	לפחות 60	1
	מטבח ומזווה	20	1
	מחסן	20	2
	אזור כביסה	20	1
	משרד מנהל ומזכירה	30	1
	חדר צוות	15	1
	שירותים ומלתחות צוות	10	1
	חצר משותפת		1
	מבואת כניסה	20	
	אזור אחסון עגלות	10	
	דירה לימודית ADL	30	
	חדר גרייה רב חושית	15	
	חדר אמנות ויצירה	40	
	חדר מנוחה	20	
	הידרותרפיה		
פונקציות נוספות לבחירה	שירותים, מקלחת, מטבחון		

שטח בסיסי נטו בנוי: 689 מ"ר שטח בסיסי ברוטו בנוי (לפי טרה 25%): 861 מ"ר.

שטח ממוצע נטו למשתתף: 17.2 מ"ר שטח ממוצע ברוטו למשתתף: 21.5 מ"ר.

*הערה: השטח הכולל של מנהלה, והקצאה לפונקציות השונות, יהיו בהתאם לצורכי המסגרת.

תרשים 7: דגם בינוני מרוכז (עד 40 משתתפים)

מפרט תפקודי ופיזי של הפונקציות

4.1 פונקציות חיוניות

4.1.1 אזורי פעילות וטיפול

4.1.1.1 חדרי קבוצת אם

מיועדים לקבוצה הבסיסית (עד 8 משתתפים). בחלל זה מתבצעת הפעילות הקבוצתית הכללית, האכילה, והמנוחה. כן מתבצעות פעילויות ייעודיות קבוצתיות ואישיות על פני כל היום, במהלכן יוצאים משתתפים לטיפולים המתרחשים בחללים אחרים.

גודל : 50-45 מ"ר, תלוי בדגם המרכז.¹

ריהוט ואבזור :

שולחנות עבודה, שתי מיטות בחלל נפרד חלקית באמצעות וילון, ארון תאים אישיים, ארון אחסון ציוד פעילות (למשל משחקי שולחן), ארון ציוד מתכלה (למשל ניירת לפעילויות, חיתולי מבוגרים), מדפים לתיוק ניירת ומסמכים, מתקני אחסון תלויים וניצבים לציוד פיזיותרפיה, כיור לרחצת ידיים, פינת מחשב, ארון אחסון לצוות.

¹ דגם המרכז – ר' טבלאות 3-1 : פונקציות ושטחים בדגמי וגודלי המרכז השונים. כך בכל הפונקציות שלהלן.

4.1.1.2 תעסוקה

חדר המיועד באופן קבוע לתעסוקה, עבור המשתתפים שמסוגלים לקחת חלק בפעילות זו.
גודל : 32-50 מ"ר.

תכולה

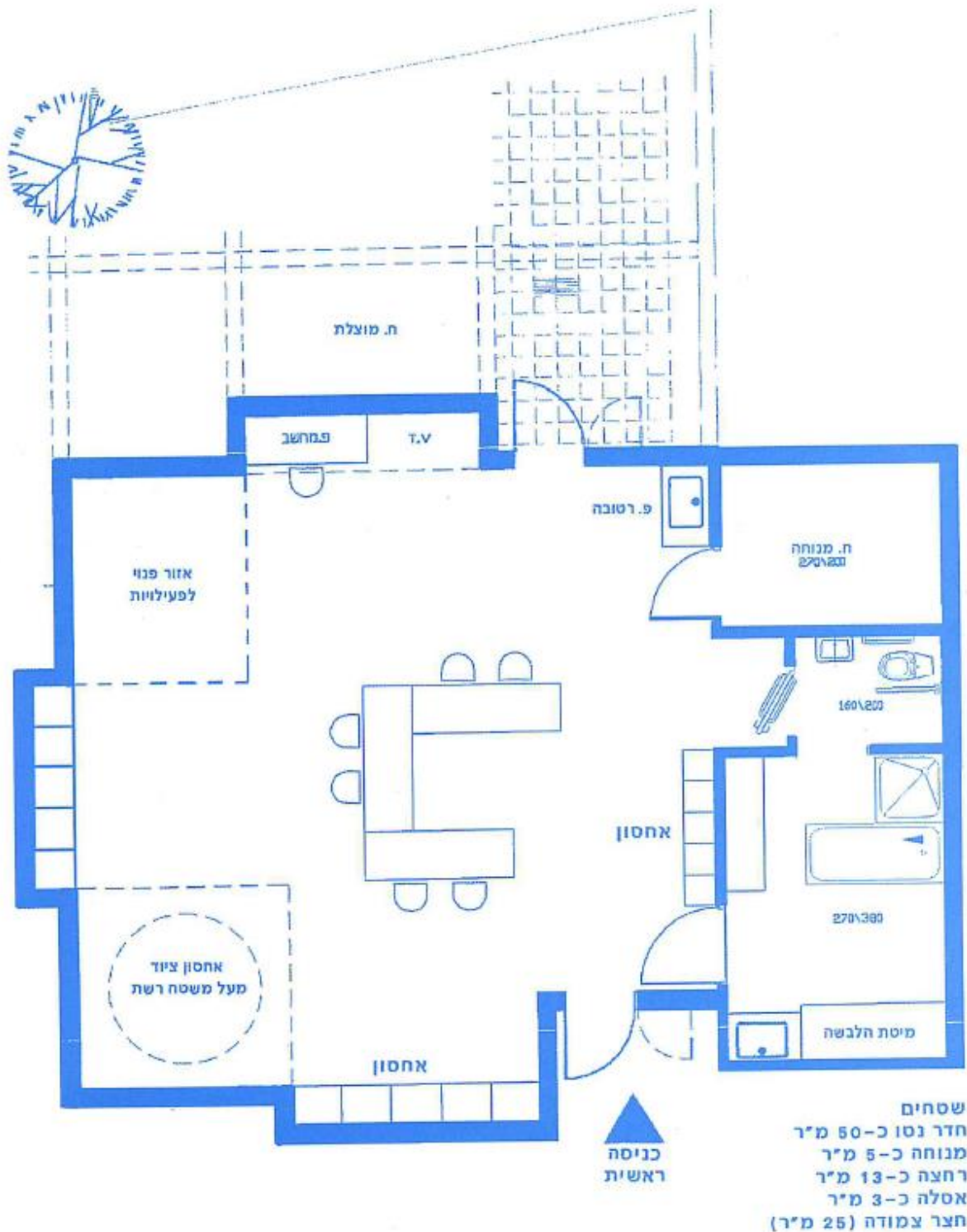
שולחן מרכזי וסביבו כסאות. ארונות אחסון לחומרים. נדרש להשאיר שטח רצפה לסחורות ומוצרים מוגמרים.

4.1.1.3 שירותים

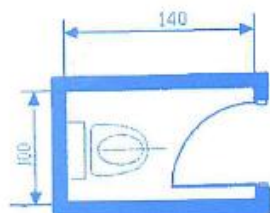
לכל חדר קבוצת אם תוצמד יחידת רחצה ושירותים גדולה הכוללת תא שירותים לנכים. בחדר נפרד יהיו מקלחת, מיטת רחצה, כיור, מראה, ואזור אחסון וכן מנוף. השירותים יכללו אזור כיורים ובו מראה ומתלה מגבות.

לכל שני חדרים קבוצתיים יוצמד לפחות חדר שירותים אחד, המיועד לנכים בגודל של 1.6 X 2. ר' איור 9.

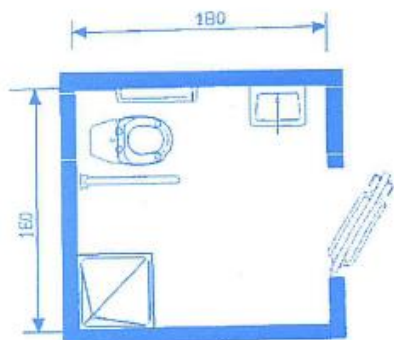
תרשים מס' 8: סכמה לחדר פעילות קבוצתית (שירותים ורחצה צמודים, מנוחה, וחצר צמודה).

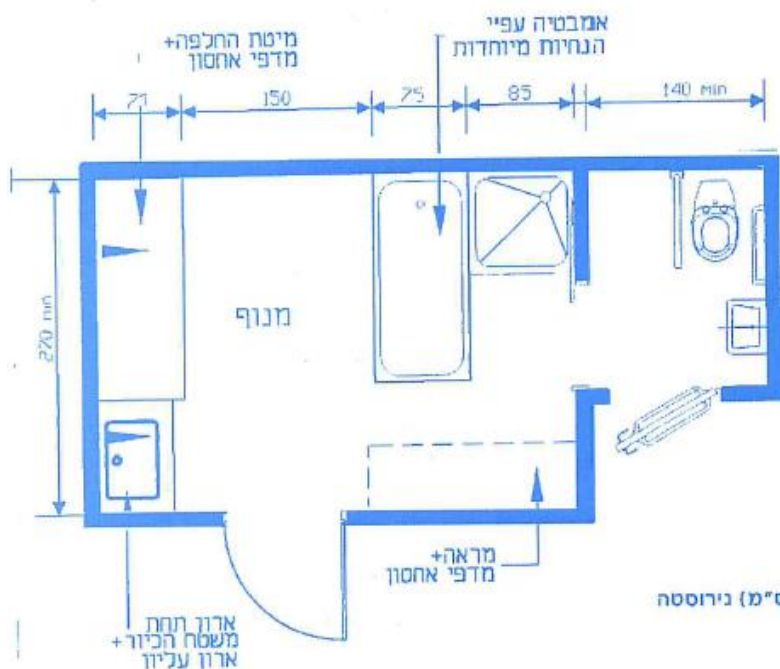
תרשים מס' 9: חדרי שירותים

1. תא שירותים רגיל (ללא עגלת נכים)

2. תא שירותים גדול לנכים

3. תא שירותים ורחצה עם מנוף

- כיור
- אמבטיה ומוטות אחיזה
- ספת רחצה
- מקלחת
- מנוף
- מראה
- מדפי אחסון
- אסלה ומוטות אחיזה
- כיור
- אפשרות לדלת הזזה (נטו 100 ס"מ) נירוסטה
- אסלה ומוטות אחיזה

4.1.1.4 חדרי טיפול

במרכז היום חדרי טיפולים בשני גדלים : קטן ובינוני. חדרי הטיפול סגורים ומבטיחים פרטיות והעדר הפרעות לנמצאים בהם. מומלץ לפזר חדרי טיפול בנקודות שונות במרכז היום כדי להגביר זמינותם ולמנוע את עמידתם ריקים.²

- **חדר טיפולים קטן:** ישמש לטיפול ב-1-2 מטופלים לכל היותר, לטיפולים יחידניים כמו: תקשורת, פסיכולוגי, אחות/רופא, מוסיקה וכד'. שטח: 12 מ"ר.

תכולה:

שולחן (מומלץ להימנע משולחן כתיבה, הכובל למתכונת ישיבה פנים אל פנים; שולחן רגיל מאפשר גם ישיבה זה לצד זה), ארון אחסון לניירת ולציוד טיפולי (אפשרי מדפים פתוחים בחלקו), מחשב, ציוד טכנולוגי אחר, כיור.

- **חדר טיפולים בינוני:** ישמש לפעילות או לטיפול בקבוצות של 5-8 מטופלים: שיחה, טיפול במוסיקה, באמנות, ריפוי בעיסוק. לפחות חלק מהמשתתפים מגיעים ביחד עם מדריכים, לסיוע בתקשורת ובטיפול, ויש להביא זאת בחשבון בגודל ובעיצוב. שטח: 42 מ"ר.

תכולה:

2 שולחנות עבודה, כסאות ישיבה, ארון ציוד, מזרנים, מוט תליה, מראה גדולה, כיור, מתקן תליה לאחסון כדורים.

² חדרי הטיפול יתוכננו לפי ההנחיות בחוברת מס' 75, "מדריך לתכנון סביבות טיפוליות" בהוצאת המכון למחקר ופיתוח מוסדות חינוך ורווחה.

4.1.2 פונקציות תפעוליות

4.1.2.1 מטבח

ישמש לחימום, בישול והכנת מזון לחלוקה. המטבח ימוקם כך שלא יהווה בעיה בטיחותית. למשל, יש להימנע ממצב בו נדרש לעבור דרך המטבח כדי להגיע לחצר. מסיבות של בטיחות ונגישות נדרש לעצבו כך שייוותר שטח תנועה מרכזי ברוחב מינימלי של 1.5 מ' המאפשר תנועה חופשית גם בכיסא גלגלים, פתיחת דלת מקרר וכד'.
כאשר המרכז צמוד למע"ש, יוגדר המטבח כמטבח חימום בלבד, ומטבח המע"ש ישמש לבישול.
המטבח יכיל גם אזור אחסון מזון.

4.1.2.2 מחסן

לאחסון ציוד מתכלה וקבוע. מומלץ למקם באזור מרכזי כדי למנוע קשיי נגישות ותנועה.
רצוי לקבוע מספר מקומות לאחסון בנקודות שונות במבנה על פי סוג הציוד.
שטח מומלץ: כ-20 מ"ר.

4.1.2.3 אזור כביסה

משמש לאיסוף כביסה מלוכלכת, לכביסה ולהדרכה בנושא טיפול בה. רצוי למקם בצמוד לאזור חדרי קבוצת האם והפעילות ולא למטבח. אפשרי למקם בסמיכות לאזור שירותים מרוכז. הפינה תכלול מכונת כביסה ומכונת ייבוש אחת לפחות.
שטח מומלץ: 12-20 מ"ר, תלוי בגודל המרכז.

4.1.3 אזור מנהלה

4.1.3.1 משרד

משמש לניהול מרכז היום. יכולול משרד למנהל/ת המרכז ופינת ישיבה להמתנה ולשיחות צוות ופגישות עם מבקרים. כן יכולול, באותו חלל או בחלל נפרד, ספריה מקצועית ובה חומרים כתובים ואחרים בנושאי טיפול, ניהול ותפעול המרכז. מומלץ כי אזור המנהלה לא יהיה מבודד כך שישמר קשר עין ממנו לאזורי הפעילות הקבוצתית. שטח מומלץ: 18 מ"ר. במרכז גדול שבו מזכירה ומנהלת, רצוי להגדיל ל-30 מ"ר.

4.1.3.2 שירותי צוות ומקלחת

החלפת חיתולים למשתתפים שאינם שולטים בצורכיהם, ופעילויות אחרות במרכז היום, עלולות לגרום לצורך בקרב אנשי צוות להתקלח במהלך היום. לכן נדרשת מקלחת וכן מלתחה הכוללת ארון לאחסון ביגוד החלפה לצוות, בצמוד לאזור המנהלה. חדר שירותים (מונגש לנכים) יכולול מקלחת ומלתחה, ומקום לחפצים אישיים של אנשי הצוות. חדר זה ישמש גם את אורחי המרכז (הורי המשתתפים ומבקרים אחרים). שטח מומלץ: 10-5 מ"ר.

4.2 החצר והכניסה למרכז היום

4.2.1 החצר הכללית

משמשת לספורט, גינון וטיפול בפינת חי, וכן למשחק, התרגעות ביחידות או עם אחרים, ומנוחה. תכלול אזורי ישיבה, אזורים מרוצפים, וגינון. נדרש שחלקים נרחבים ממנה יהיו מוצללים. בחזית החצר אזור מקורה, בו ימתינו המשתתפים להעלאה להסעה ולאחר הורדתם ממנה. החצר תהיה נגישה בעיצוב הפריטים שבה וכן תכסית הקרקע.

גודל מרכז היום מכתיב את עיצוב החצר.
במרכז קטן (15-18 משתתפים) החצר היא יחידה אחת.
חצר משותפת היא צורך חיוני, בגודל של לפחות 10 מ"ר למשתתף/ת.
במרכז גדול (30-40 משתתפים) תהיה חצר כללית וגם חצרות קבוצתיות (ר' בהמשך).

4.2.1.1 אזור הכניסה

השטח הפתוח בין השער לחזית הבניין משמש לתנועת מבקרים וכן כניסה ויציאה מההסעות. חלק מהזמן מבליים כאן המשתתפים והצוות בהמתנה.

האזור כולל:

- רחבה מרוצפת ומקורה להמתנה, צמודה לבניין, בקו ראייה עם שער הכניסה ואזור החניה.
- מקום ישיבה לשוער/שומר, הכולל טלפון.
- נתיב תנועה רחב ומונגש בין אזור ההורדה לכניסה לבניין.
- אזור גינון אסתטי.

4.2.1.2 אזור חניה / הורדת והעלאת משתתפים

יש לתכנן רחבה לכלי רכב שתאפשר העלאה והורדה של משתתפים בצורה נוחה ובטיחותית. לפחות חלק ממנה מקורה, בנקודה ממנה מורדים המשתתפים ומועלים לכלי הרכב, תהליך שעלול להיות ממושך ואיטי. הרחבה תהיה בחזית מרכז היום כך שיתאפשר לשלוט ויזואלית מבפנים על המתרחש בה.

רחבת החניה תוקם בצורת כיכר (מומלץ להימנע ממפריצי חניה), שתאפשר למכוניות פרטיות וגם לרכבי הסעה כבדים יותר תנועה חופשית (אך ללא נסיעה אחורה), חניה והעלאת/הורדת המשתתפים.

אזור החניה והעלאת/הורדת נוסעים יהיה חלק מחצר המרכז, ויתוכנן כך שניתן יהיה לעשות בו שימוש גם בזמנים בהם אינו משמש למטרות העלאת/הורדת נוסעים.

המדרכה בחזית מרכז היום תהיה מונמכת ומונגשת, לאפשר גישה קלה גם בעזרת כסאות גלגלים. המדרכה תהיה רחבה מהרגיל כדי להקל על התנועה לאורכה וכן בכניסה לתוך החצר.

4.2.1.3 גידור

סביב מרכז היום נדרש גידור מוטות אנכיים בגובה של כ-2 מ'. רצוי להימנע מגידור אטום; המסר המועבר כך למשתתפים ולקהילה כאחד הוא של מקום ומשתמשים שיש להתבייש בהם ולהסתירם. עם זאת, ועל מנת למנוע היתקלויות של משתתפים בתושבים או הצצת תושבים פנימה, רצוי לשתול מבפנים בהיקף הגדר רצועת שיחים גבוהים, המוסיפה לאסתטיקה של המקום, וחוסמת ראות לא רצויה.

4.2.1.4 חלל לאחסון עגלות

אזור לאחסון עגלות שמאוחסנות במרכז היום במשך הלילה, ימוקם בקרבת הכניסה למבנה לשימוש משותפים שאינם מביאים עגלות מהבית או שלומדים להשתמש בסוג עגלה חדשה. במרכז גדול יידרשו 4-6 מקומות אחסון. שטח: 10-8 מ"ר, בכניסה ובצמוד לחדרי הפעילות

4.2.2 תכולת החצר

4.2.2.1 מתקנים לפעילות פיזית

מתקני פעילות פיזית צריכים להתאים בגודל וביעוד המבוגרים, יש להימנע ממתקני משחק של ילדים, וכן מצבעים ומחומרים המאפיינים מתקני משחק המיועדים לילדים. דוגמאות למתקנים מתאימים:

- נדנדה: איטית, כוללת בלמים, נרחבת, על מצע גומי מוקשה.
- כדור: גלגול וקליעה ל"שערים" ול"סלים" לא גבוהים, בהתאמה למשימה מאתגרת אך בת השגה כדי שלא תגרום לתסכול ותאפשר שימור עניין והישגים.

4.2.2.2 צמחיה ופינת חי

צמחיית החצר היא אלמנט אסתטי ומרגיע וגם מהווה אמצעי טיפולי, עקב חשיבותם לגרייה חושית (למשל, צמחים בעלי ריח, צבע, וטקסטורה מגוונת).

- מדשאה: מאפשרת מנוחה וגם פעילויות בקבוצה או ביחידות.

א. ערוגות צמחיה: ניתן להקצות חלק מהן לטיפול מעקב ע"י המשתתפים עצמם.

ב. גדר שיחים: ניתן להקיף את הגדר מבפנים בשיחים, לאסתטיקה ופרטיות. מומלץ להימנע בשימוש בצמחיה בעלת קוצים או עלים דוקרניים.

- פינת חי : פינה לליטוף חיות מחמד כדרך ליצירת קשר וטיפול. יש לדאוג לפינה מוגנת עבור בעלי החיים, שניתן לצפות אליה גם מתוך הבניין. המיקום צריך לקחת בחשבון את צורכי בעלי החיים מבחינת האור, זיהום, חשיפה, רעש. רצוי להקים בתיאום עם איש מקצוע בתחום.

4.2.3 חצר קבוצתית

חצר הצמודה לחדר קבוצת אם ומהווה המשך לו, כולל נגישות פיזית וויזואלית אליו וממנו. מכילה : מקומות ישיבה בטיחותיים ותומכים גם לסובלים מקשיי שיווי משקל, ברזיה אזור הצללה / קירוי קל, מרצופת בחלקה ריצוף מונגש. ניתן לכלול גם אזור צמחיה ועציצים, לאסטיקה וגם לפעילות טיפולית בצמחיה. גודל : 25 מ"ר.

במקרים של אילוצי שטח, חצר זו היא בעדיפות שנייה, לאחר הקצאה ותכנון ייעודי לפי פעילויות, של החצר הכללית.

4.3 פונקציות לבחירה

4.3.1 פונקציות לבחירה

מיועד לפעילות הבעה יצירתית באמצעות חומרים כצבע וחומר (פיסול וכיור). ייחודו באזור (למשל, כני ציור, מגוון חומרים רב יותר מאשר בחדרי הטיפול הרגילים או בחדר קבוצת האם), ומאפשר המשכיות והשאת העבודות בין המפגשים. חשוב להציב בו כיור, לרחיצת ידיים וכלים. גודל : 40 מ"ר.

4.3.2 חדר מוסיקה

ישמש להאזנה למוסיקה, ולטיפול באמצעות מוסיקה. נדרש טיפול אקוסטי. תכולה : ריהוט אחסון, מדפים, אבזרים מתאימים להפקת צלילים. גודל : כ- 25 מ"ר.

4.3.3 חדר גרייה רב-חושית

מיועד לפעילות גרייה רב-חושית, ליחידים ולקבוצות קטנות. יכול משטחים רכים ומרופדים, אחסון לפריטים שונים, מכשור מתאים. גודל: 15-25 מ"ר.

4.3.4 חדר מנוחה והתרגעות

חדר לטיפול אישי או בקבוצה קטנה. יאפשר התרגעות בשיטות אלטרנטיביות, כולל מזרנים/מיטות, השמעת מוסיקה. נדרשת אטימה לרעשים חיצוניים. גודל: כ-20 מ"ר.

4.3.5 אזורי הכנה לתפקוד עצמאי: דירה לימודית, חנות לימודית (A.D.L.).

ישמשו לתרגול פעילויות של טיפול אישי בסיסי והתנהגות בחברת אחרים, וכן תרגול שימוש במטבעות והתנהגויות קנייה בחנות. הפעילות תהיה יחידנית או בקבוצה קטנה. ניתן לשלב בחדר קבוצת האם. גודל מומלץ: 30 מ"ר.

טבלה מס' 4: חדרי הטיפול ואפשרויות שימוש

גודל החדר	אפשרויות שימוש
קטן: 12 מ"ר כל אחד	טיפול יחידניים (במקרים יוצאי דופן לשני אנשים): עו"ס, אחות, רופא, קלינאית תקשורת, גרייה חושית.
בינוני: 42 מ"ר כל אחד	טיפול לקבוצות קטנות (4-5 אנשים): פסיכותרפיה קבוצתית, מוסיקה, ריפוי בעיסוק.
גדול: 60 מ"ר.	פעילות הדורשת מרחב: פיזיותרפיה למוטוריקה גסה, ספורט.

5.1 נגישות

נגישות היא עקרון תכנוני ועיצובי שמטרתו תמיכה בעצמאות מרבית בחיי המשתתפים במרכז היום. לרבים מהם מוגבלות פיזית ו/או חושיות בנוסף לפיגור השכלי. לכן, פתרונות הנגישות במרכז היום צריכים להתאים למגבלות ממספר תחומים בו זמנית, ועל כן דורשים עיסוק מוקפד בפרטים ובחינה חוזרת ונשנית של הפתרונות המוצעים. להלן עקרונות נגישות המתייחסים למגבלות והצרכים המיוחדים של המשתתפים במרכזי היום.³

5.1.1 העדר מכשולים

מכשולים מהווים מחסומים שאינם מאפשרים את השימוש במקומות ובחפצים. למשל, מדרגות הן מכשול לתנועה עצמאית למשתמשים בעזרי תנועה ככיסאות גלגלים, הליכונים, ומקלות הליכה. המעלית, האמורה להתגבר על מחסום המדרגות, היא מכשול מנטלי עבור אנשים עם פיגור שכלי. הדרישה להקים את כל מרכז היום בקומת הקרקע היא פתרון שעונה לצרכים של המוגבלים פיזית, מנטלית, ושילוב של שניהם.

גם פתח צר מ- 90 ס"מ נטו הוא מחסום לתנועת משתתפים במרכז היום, כי רבים מהם משתמשים בכיסאות גלגלים. הדרישה שכל הפתחים יתאימו למעבר כיסאות גלגלים תאפשר עצמאות בתנועה לכל המשתתפים. פריטים בולטים, כיסוי קרקע חלקלק, בורות ומרווחים גדולים בין מרצפות מהווים כולם מכשולים לתנועה חופשית ובטוחה ונדרש להימנע מהם במבנה ובחצר.

³ לשם פירוט מעמיק יותר, הקורא מופנה לחוברת "סידורי נגישות לאנשים עם מוגבלות במוסדות חינוך, חברה ורווחה" בהוצאת המכון למחקר ופיתוח מוסדות חינוך ורווחה ולתקן ישראלי 1918 הנמצא בהכנה.

5.1.2 נגישות ויזואלית

עוסקת בהבנת הסביבה והסימנים שבה, השילוט ונתיבי תנועה: כבדות ראייה דורשת פתרונות כמו הבדלים ברורים בין מערכות שילוט שונות (למשל, שלטי חירום לשילוט חדרים), סימון ברור של נתיבי הליכה וכד'. שילוב לקות הראייה עם הפיגור השכלי עשוי להוביל לפתרון המבוסס על תמונות וצבעים, והסתמכות מועטה על שלטים כתובים.

בדומה, פתרונות נגישות לכבדי ראייה, המסתמכים על שינויים במרקם הריצוף, נדרשים להתחשב במגבלות פיזיות וחושיות:

- קשיי תנועה פיזית ושיווי משקל: הסובלים מבעיות אלה עלולים לצאת ניזוקים מפתרונות נגישות ויזואלית המבוססים על ריצוף מחוספס מדי שהופך עבורם למכשול משמעותי בתנועתם
- קושי באינטגרציה חושית, ובתרגום תחושות מישוש למשמעות הסימנים שהן מייצגות. חוסר יכולת להסתמך על מפות מישוש וסימוני מישוש אחרים, בגלל מגבלות מנטליות וחושיות אצל משתתפי מרכז היום, מצמצמת את היכולת להשתמש בפתרונות נגישות (נפוצים) אלה לכבדי ראייה.
- יכולת קריאה נמוכה או לא קיימת, המחייבת שילוט המבוסס על תמונות וסימונים לא מילוליים אחרים (כמו חיצים) ועם זאת פשוטים ומובחנים.

5.1.3 נגישות שמיעתית

טיפול אקוסטי במרכז היום עונה על שלושה צרכים הנפוצים בקרב אנשים עם פיגור שכלי:

- קשיי תקשורת, כמו הגיה לא ברורה של מילים והברות.
 - קשיים בשמיעה ובהבחנה בצלילים.
 - קושי בהבנת גירויים מרובים בו זמנית.
- להתמודדות עם כל אלה נדרשת סביבה שקטה המאפשרת הבחנה בין צלילים וקולות, המשליטה רוגע ויכולת ריכוז.

5.1.4 בטיחות

נגישות כוללת בעיצוב הפנים של המרכז תתמוך לא רק ברמת העצמאות של המשתתפים אלא גם בבטיחותם. מגבלות מנטליות הנובעות מהפיגור השכלי עלולות לגרום, למשל, להבנה חלקית של סימנים לסכנה או מצב חירום מתקרב ולהתנהגות הנדרשת למניעתו או לעצירתו.

5.2 צרכים פיזיים מיוחדים במרכז

בנוסף לפירוט בכל פונקציה, להלן פירוט אבזרים ופריטים הנדרשים במרכז היום ויש לקחתם בחשבון בעת התכנון והעיצוב.

- **מיזוג אוויר ואוורור:** יש למזג את כל המבנה. לשם הרחקת ריחות מאזורי השירותים והחדרים יש לדאוג לאוורור מכני מאולץ.
- **הצללה:** מאחר שהמבנה פעיל ונמצא בשימוש בכל שעות היום, יש לדאוג להגנה מפני השמש בכל החזיתות (למעט הצפונית). בנוסף, יש לדאוג לאזורים מוצלים בחצר, במרפסת, ובשטחי פעילות חיצוניים.
- **אקוסטיקה:** כדי להקל על הבנת הנשמע וליצור אווירה נעימה ומרגיעה, יש לדאוג לטיפול אקוסטי בכל מרחבי המבנה.
- **רמפות:** בנוסף להנחיות בחוק התכנון והבניה ובתקן ישראלי לנגישות. שיפוע עד 5%. רוחב רמפה מינימלי 1.5 מ' עם מעקה. מאחזי יד ומעקות הרמפה יתוכננו עפ"י התקן הישראלי ובנוסף נדרש לקבוע בכל המעברים בשטחים המשותפים מאחזי יד למתקשים בתנועה עצמאית.
- **דלתות לחדרים:** פתח אור 110 ס"מ (פתח בניה 120 ס"מ). רצוי משקופי נירוסטה.
- **דלתות לשירותים:** פתח אור 90 ס"מ גם לשירותים רגילים. מומלץ על דלתות ומשקופי נירוסטה.
- **רוחב מעברים במבנה:** מומלץ לא פחות מ-2 מ'. באזור המנהלה מינימום 1.5 מ'.
- **עגלה רגילה:** רוחב 70 ס"מ, רדיוס סיבוב 130 ס"מ.

- **עגלה ממונעת:** רדיוס סיבוב 150 ס"מ.
- **מיטות חשמליות:** מיטות HI-LO חשמלי.
- **אסלות תלויות:** רצוי להשתמש באסלות תלויות על מנת להקל על התחזוקה.
גובה +45 ס"מ מהרצפה.
- **כיורים:** בשירותים ובכל כיור יש להתקין וסתי מים לצורך קבלת טמפרטורת מים מבוקשת.
- **מידת מקום חניה:** רכב עם מעלון אחורי 3 מ' / 3.6 מ'.
רכב עם מעלון צידי 6 מ' / 4.6 מ'. גובה פנוי 2.5 מ'.
- **חלונות:** צריכים להיות נמוכים. אזור השקיפות צ"ל בגובה העיניים, כך שהפס המפריד האופקי בין שני חלקי החלון צ"ל בגובה שלא יפריע לאדם במצב שכיבה או ישיבה בכיסא.
- **חיפוי קירות/ מעקות הרחקה מהקיר:** מומלצים כדי למנוע פגיעות ובלאי מואץ של קירות פנים המבנה.

קווים מנחים לבניית פרוגרמה למרכז

יום טיפולי

מסמך זה יקל על תקשורת בין אנשי הגוף המזמין את תכנון מרכז היום הטיפולי לבין המתכננים. הקוראים מופנים לפירוט הנחיות לבניית פרוגרמה כמופיע בפרק 1 למסמך זה.

1. הגדרת אופי המבנה:

תיאור המבנה הרצוי מבחינת אופי השירות, אוכלוסיית המשתמשים, וכן התייחסות לקריטריונים מקצועיים של גופים ממשלתיים (משרד העבודה והרווחה, משרד החינוך וכד').

2. אוכלוסיית המשתמשים:

- א. אפיון טווח גילאים, מגבלות.
- ב. האם נדרשת חלוקת משנה לפי גיל, מין, קריטריון אחר.

3. צוות:

אפיון שעות פעילות, מקצועי/ כללי, מס' אנשי צוות בו זמנית במבנה.

4. פונקציות:

- א. הגדרת אופי הפעילות הנדרשת בכל אחד מהחללים.
- ב. סוגי פונקציות:
 - מנהלה משרדים, עו"ס/ אחות/ פסיכולוג.
 - עיקרי חדרי קבוצת אם, תעסוקה.
 - עזר מחסנים, שירותים, אחסנת עגלות.
 - טיפולי פיזיותרפיה, גרייה רב - חושית, שיחות קבוצתיות.

5. שטחי חוץ:

- א. יחס פנים/ חוץ רצוי (באחוזים).
- ב. אופי פעילויות חוץ (פעילות פיזית, משחקים, גינון טיפולי, מנוחה).
- ג. יש/ צורך בהגדרת אזורים לכל אחת מהפעילויות.

6. קשרים:

- א. גישה למשתתפים לכל אחד מהחללים.
- ב. פרטיות לעומת בקרה.
- ג. קשר פנים/חוץ.
- ד. אזורים סגורים.

7. נגישות:

- המבנה, החצר, וכל המתקנים צריכים להיות נגישים לכל סוגי המגבלות.
- מסמך זה הוכן על בסיס קווים מנחים שנכתבו ע"י ידן - לניר אדריכלים.

רשימת מקורות ספרות

אשר, א. ואלון-רשף, א. (1994). **מדריך לתכנון דיור בקהילה לאנשים עם פיגור שכלי**.
תל אביב: המכון למחקר ופיתוח מוסדות חינוך ורווחה.

בלס, נ., ועמנדב ל. (2001) **גשר בצלילים**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.

גינור, ע. ואשר, א. (1995). **מדריך לתכנון סביבות טיפוליות למקצועות בשירות
החינוך, הבריאות והרווחה**. תל אביב: המכון למחקר ופיתוח מוסדות חינוך ורווחה.

דבדבני, א., חובב, מ., רימרמן, א. ורמות, א. (עורכים) (תשנ"ח) **הורות ונכות התפתחותית
בישראל**. ירושלים: י.ל. מגנס.

מכון התקנים הישראלי (1998) **תקן ישראלי לנגישות ת"י 1918**. תל אביב.

פלדמן, ג., ואשר, א. (1996). **מדריך לתכנון מע"ש מפעל עבודה שיקומית**. תל אביב:
המכון למחקר ופיתוח מוסדות חינוך ורווחה.

פריגת, ד. ופלדמן, ג. (1999). **סידורי נגישות לאנשים עם מוגבלות במוסדות חינוך,
חברה ורווחה**. תל אביב: המכון למחקר ופיתוח מוסדות חינוך ורווחה.

רימרמן, א., רייטר, ש. וחובב, מ. (עורכים) (1986). **נכות התפתחותית ופיגור שכלי**.
תל אביב: צ'ריקובר.

A guide to the ADA accessibility guidelines for play areas.

US Architectural and Transportation Barriers Compliance Board, May 2001:

<http://www.access-board.gov/play/guide/intro/htm>

The Americans with Disabilities Act 1990 (ADA), 42U.S.C.

פרסומי המכון

מס'	שם פרסום
48	אפשרויות ההסבה של מבני חינוך למבני ציבור
52	מרכז "חוסן" לטיפול ולמניעת השימוש בסמים
56	חזות בית-הספר היסודי
59	מערכות חשמל ותאורה בבית-ספר
60	בית –הספר היסודי- מדריך לתכנון
62	סדנאות טכנולוגיות לבית-ספר יסודי
63	מכלל-מודל רעיוני למבנה רב-תכליתי
64	ספרייה מרכז משאבים במוסדות חינוך (מהדורה חדשה)
67	גני ילדים- מדריך לתכנון (הדפסה שנייה 2003)
68	מדריך לתכנון חדר מורים (הדפסה שלישית 2003)
69	מדריך לתכנון מועדוניות ומרכזי יום לטיפול בילדים בסיכון
70	מדריך לתכנון בנייה וחידוש פנימיות
71	תקשוב בית-הספר רעיונות והצעות
73	חדשנות בחינוך, התאמת מבנים
74	גני ילדים בחינוך מיוחד
75	מדריך לתכנון סביבה טיפולית
76	היערכות לאבטחת רכוש במוסדות חינוך
77	בתי-ספר בחינוך המיוחד- מדריך לתכנון
78	בית-הספר העל-יסודי-מדריך לתכנון
79	מע"ש מפעל עבודה שיקומי-מדריך לתכנון
80	פתחים במבני חינוך-הנחיות לתכנון
81	בתי"ס בחינוך המיוחד גילאי על-יסודי
82	תכנון הריהוט במוסדות חינוך, חלק א'- בתי"ס יסודיים ועל-יסודיים
83	תכנון הריהוט במוסדות חינוך, חלק ב'- גני ילדים, חטיבות צעירות
84	מיקום מוסדות ציבור בשטחים הרריים
85	הפחתה של פגיעות במבני חינוך-הנחיות לעיצוב הסביבה הפיסית
86	שילוב מוסדות ציבור באתר אחד
88	תקנים והנחיות מיפוי ותכנון למוסדות תרבות ואמנות- דו"ח מסכם והמלצות

מס'	שם פרסום
89	קריות חינוך-שיקולים להחלטה והמלצות
90	מועדוני נוער-נוער וקהילה (מהדורה חדשה)
91	מרכז פיס קהילתי (מהדורה חדשה)
92	סידורי נגישות לאנשים עם מוגבלות במוסדות חינוך ורווחה
93	ספרייה ציבורית- הנחיות תכנון
94	מתקני חצר- הנחיות פדגוגיות, בטיחות ותחזוקה
95	חצר בית-הספר- הנחיות והמלצות
96	חידוש בתי-ספר- הנחיות למתכנן
97	מרחבים מוגנים במוסדות חינוך-תקנים והנחיות
98	בנייה ירוקה של בתי-ספר
99	הנחיות לתחזוקת מוסדות חינוך, טיפולי מנע תקופתיים
100	חדר מחשבים בבית-הספר מודלים ארגוניים והמלצות לתכנון
101	מרחבים מוגנים במבני ציבור, הנחיות תכנון
102	תפיסות חדשניות בתכנון בית-הספר היסודי
103	חדרי שירותים בבתי-ספר- הנחיות תכנון ואחזקה

פרסומים שאזלו (צילום)

מס'	שם פרסום
-	בית-ספר כמרכז קהילתי, התאמה פיזית פונקציונאלית
32	אקוסטיקה בבתי-ספר
36	ציפויי קירות פנים במוסדות חינוך
37	לוחות שקופים לזיגוג בבתי-ספר
39	החטיבה הצעירה
40	גודל בית-הספר היסודי-שיקולים להחלטה
41	מפתח- הנחיות תכנון
44	שילוב מתקני בית- הספר-ומתנ"סים באתר משותף
45	ערכים, חינוך וארכיטקטורה
47	מדריך לתכנון מרפאות שיניים

מס'	שם פרסום
50	מדריך לתכנון מרכז מדעים בית-ספרי (א)
	מדריך לתכנון מרכז מדעים בית-ספרי (ב) (ציוד מעבדות)
53	מועדוני זקנים
54	הסבת מבני ציבור פנויים
55	מרכז טכנולוגי חטיבת ביניים
58	מבני חינוך מתועשים
61	מדריך לתכנון-תחנות לבריאות המשפחה
66	דיוור בקהילה לאנשים עם פיגור שכלי
72	מקלטים דו-תכליתיים
87	אשכולות פיס - הנחיות תחזוקה ובטיחות

פרסומים מיוחדים (צילום)

מס'	שם פרסום
א'	ברוכות שחיה-הנחיות תכנון
ב'	איתור הגורמים התורמים לטיפול חזות בית-הספר היסודי
ג'	מחקר על נוהלי תכנון ובנייה של בתי-ספר יסודיים בישראל
ד'	מרכזי הכשרה למקצועות הבנייה, הנחיות תכנון
ה'	מדריך לתכנון מרכז מורים להוראת המדעים
ו'	כיתה גדולה-קבוצות קטנות, הכיתה כמערכת חברתית (מאמר)

*פרסום של קרן "שלם"

מדריך לתכנון חצרות פעילות למסגרות של אוכלוסייה עם פיגור שכלי
(ניתן להשיג במשרדי הקרן)